

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет права, публічного управління та національної безпеки
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

УДК 316.644

Журавської Наталії Сергіївни

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Образ військового у свідомості сучасної молоді

Спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Практична психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістерського
Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Керівник роботи:

Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність

«Психологія»), доцент кафедри психології

Житомир – 2025

Висновок кафедри _____

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри

№ _____ від «___» _____ 20__ року

Завідувач кафедри _____

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(науковий ступінь, вчене звання)

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ захистив (ла)

(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище ,ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Журавська Н. С. Образ військового у свідомості сучасної молоді. - Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 053 «Психологія». - Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У даній науковій роботі здійснено теоретичний аналіз проблеми формування образу військового у свідомості юнаків. Проаналізовано зміст та специфіку формування образу військового у свідомості молоді, визначено психологічні особливості формування образу військового у свідомості юнаків, котрі можуть бути використані у роботі з підлітками та людьми юнацького віку, зокрема з юнаками, що мають стереотипні уявлення образу військового. В роботі також описано можливі методи дослідження образу військового у свідомості особистості.

Для отримання емпіричних даних використаний спрямований асоціативний експеримент із подальшим застосуванням факторної стратегії дослідження. Аналіз психологічних особливостей уявлень про військовослужбовця у сучасної молоді, а саме юнаків показав, що існує відмінність у розумінні та уявленні образу військової людини.

Робота акцентує важливість формування суб'єктивного образу військового у свідомості юнаків, який може стати в нагоді під час комунікації, інформаційної роботи з населенням під час воєнних дій, підвищенню ефективності інформаційної роботи, якості взаємодії, формування громадянської позиції.

Ключові слова: свідомість, самосвідомість, образ військового, стереотипні уявлення, юнацький вік.

ABSTRACT

Zhuravska N. The image of the military in the minds of modern youth. - Qualification work in the form of a manuscript.

Qualification work for the degree of master in the specialty 053 - psychology. - Polesie National University, Zhytomyr, 2025.

This scientific work provides a theoretical analysis of the problem of forming the image of the military in the minds of young men. The content and specificity of the formation of the image of the military in the minds of young men are analyzed, the psychological features of the formation of the image of the military in the minds of young men are identified, which can be used in working with adolescents and young people, in particular with young men who have stereotypical ideas about the image of the military. The work also describes possible methods for studying the image of the military in the minds of individuals.

To obtain empirical data, a directed associative experiment was used with the subsequent application of a factorial research strategy. Analysis of the psychological characteristics of ideas about a military person among modern youth, namely young men, showed that there is a difference in understanding and presenting the image of a military person.

The work emphasizes the importance of forming a subjective image of a military person in the minds of young men, which can be useful during communication, information work with the population during military operations, increasing the effectiveness of information work, the quality of interaction, and the formation of a civic position.

Keywords: consciousness, self-awareness, image of a military person, stereotypical ideas, adolescence.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБРАЗУ ВІЙСЬКОВОГО У СВІДОМОСТІ ЮНАКІВ	9
1.1. Поняття «образ» в психологічній науці	9
1.2. Психологічні особливості образу військового	13
1.3. Психолого-соціальні особливості розвитку свідомості в юнаків	15
1.4. Уявлення образу військового у свідомості юнаків	20
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ ВІЙСЬКОВОГО У СВІДОМОСТІ ЮНАКІВ.....	26
2.1. Характеристика методів дослідження образу військового у свідомості юнаків	26
2.2. Характеристика вибірки та процедури дослідження образу військового у свідомості юнаків	28
Висновки до розділу 2	30
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ПРО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	32
4.1. Особливості семантичного простору уявлень сучасної молоді про військовослужбовців.....	32
4.2. Особливості семантичного простору уявлень сучасної молоді (курсантів) про військовослужбовців.....	38
Висновки до розділу 3	44
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема представлення образу військового у свідомості юнаків досить актуальна, так як часто цей образ формується на основі взаємодії з конкретними людьми, які мають свій досвід у військовій справі, цінності, переконання, що може як позитивно так і негативно вплинути на свідомість юнака та створити певні стереотипні уявлення про військову людину і військову діяльність загалом, а також бажання проходити строкову службу. Зокрема, вплив на ставлення до військових змінився у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Чималий вплив на формування образу військового робить ЗМІ, що в цілому може створювати як позитивний, так і негативний образ військового. Неабиякий вплив виконує дезінформація з боку ворога. Формування образу військового у свідомості юнаків відбувається також під впливом суб'єктивних і об'єктивних факторів. Таких як, економічні та політичні відносини, правові норми, духовні цінності та інше.

У психології образ військовослужбовця досліджували Г. Ковальська, Е. Еденборг, М. Товма, А. Турчинов, О. Кирилюк, Е Хедлінг, С. Стренд, Т. Храбан. Свою увагу на вивченні психологічних умов формування майбутнього офіцера Збройних сил України зосередив В. Алещенко. Тоді як, Л. Беліченко дослідив особливості формування іміджу офіцера та відповідний міжнародний досвід. У своїх дослідженнях В. Ярош та Я. Дроздовський актуалізують проблему формування і розвитку бренду України та міжнародній арені.

Оскільки професійні послуги військового на сьогодні є вкрай важливими та необхідними, існує необхідність досліджень, які дозволили б проаналізувати психологічні особливості сприймання образу військового у свідомості юнаків.

З огляду соціальну значущість проблеми тема нашого дослідження *«Образ військового у свідомості сучасної молоді»*.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати психологічні особливості образу військового у свідомості юнаків.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування образу військового у свідомості юнаків.
2. Охарактеризувати психологічні особливості образу військового у свідомості юнаків.
3. Проаналізувати зміст та специфіку формування образу військового.
4. Обґрунтувати методики дослідження образу військового у свідомості юнаків.

Об'єкт дослідження – образ військового у свідомості юнаків.

Предмет дослідження – психологічні особливості образу військового у свідомості юнаків.

Гіпотеза дослідження. Головним чинником та умовою утворення асоціацій з образом військового в свідомості юнаків виступатимуть існуючі стереотипи, якості, що фігурують у ЗМІ, фільмах та книгах. У юнаків виникатимуть такі якості, як мужність, сила, чесність, волелюбність, жага до пригод, кмітливість та подібні.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали розробки положення про розвиток особистості у юнацькому віці (І. Кон, Е. Ельконін,); основи суб'єктно-ціннісного підходу до розвитку особистості (О. Музика); загальнопсихологічні положення про особистість, діяльність та поведінку (Г.Костюк); розроблені в психології уявлення про становлення особистості в онтогенезі (В.Моляко, Т.Титаренко); психологічні концепції, що розкривають зміст та структуру образу Я, особливості розвитку образу Я й самосвідомості особистості (Р.Бернс, Е.Еріксон, І.Кон, В.Столін, П.Чамата та ін).

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань був використаний теоретичний аналіз та узагальнення наукових літературних джерел. Для отримання емпіричних даних був використаний спрямований асоціативний експеримент із подальшим застосуванням факторної стратегії дослідження.

Емпірична база дослідження. Дослідження проводитиметься впродовж 2024 року серед юнаків віком від 17 до 23 років з вибіркою понад 45 людей.

Наукова новизна дослідження полягають у тому, що:

- *вперше* здійснено дослідження психологічних особливостей образу військового у свідомості юнаків на базі Поліського національного університету;
- *уточнено* теоретичний зміст понять «військовослужбовець», «свідомість», «юність», «юнацький вік», «образ»;
- *описано* можливі методи дослідження образу військового у свідомості особистості.

Практична значущість одержаних результатів полягає у визначенні психологічних особливостей формування образу військового у свідомості юнаків, котрі можуть бути використані у роботі з підлітками та людьми юнацького віку, зокрема з юнаками, що мають стереотипні уявлення образу військового, практичними психологами, соціальними працівниками, а також при підготовці фахівців спеціальності 053 «Психологія» для розвитку їх професійних компетенцій в межах таких навчальних дисциплін.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 70 найменувань (з них – іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг курсової роботи складає 61 сторіну, основний зміст роботи викладено на 50 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБРАЗУ ВІЙСЬКОВОГО У СВІДОМОСТІ ЮНАКІВ

1.1. Поняття «образ» в психологічній науці

Проблема образу є однією з фундаментальних у сучасній психологічній науці. Психологи розкривають категорію образу як об'єктивну реальність окреслюючи їх змістом психіки суб'єкта. Феномен образу постає домінуючим у вивченні, оскільки перші напрацювання уявлень про образ світу відбулися в період античності. Пізніше серед психологів стали популярними дослідження образу «я» та самосвідомості особистості. Утворення психологічних образів є провідним серед загальних функцій людської особистості.

Під поняттям образ розуміють складну та багатоаспектну естетичну категорію, що є провідною серед низки дисциплін, а саме філософії, психології, лінгвістики, фольклористики, літературознавства та ін.. В кожній із галузей визначення цього поняття відрізняється. Проблемою образу займалися вчені та мислителі починаючи з античних часів (Парменід, Платон, Арістотель, Емпірик, І. Кант, Б. Рассел та ін.)

У психології образ трактують як універсальну людську здатність, що формується у свідомості людини, є уявним (ментальним) утворенням сприйманого в навколишньому середовищі об'єкта. Образ здатний виникати як за допомогою сприйняття, так і з допомогою мріяння. Мисленні образи можуть спричиняти ефекти, спричинені уявною поведінкою або досвідом.

Вперше теоретично поняття образ було описано за епохи античності та походить від грецького слова *eidos* (ейдос), яке використовували для означення форми відображення й освоєння людиною зовнішнього світу. Парменід, який представляє Елійську школи визначає «образ» як ознаку, дещо неіснуюче [32]. Для атомістів «образ» - це відображення предмета, що фізично має складову з атомів, хоч і більш легких, ніж атоми предмета [25]. Ксенофонт стверджував, що поняття має схожий фізичний характер з примарою, яка має схожість з істинним предметом [27].

Феномен образу та теорію образності більш широко представлено в роботах Платона та Аристотеля. За часів доплатонівської філософії образ відповідав зовнішньому вигляду предметів та згодом Платон додає в це поняття внутрішню форму його буття. Мислитель ототожнює образ із словом «ідея», яке трактується як безтілесна сутність, що існує до речей, незалежно та поза ними. Аристотель надає нове значення поняттю образ. В трактаті «Про душу» описано, що джерелом образу є матеріальний світ, джерелом речей у якому стають відчуття, уява, почуття, завдяки яким виникають образи.

Середньовіччя відоме ідеями божественних праобразів речей. Одним із близьких до теперішнього визначення образу було створене в класичній філософії Німеччини. У своїй концепції І. Кант визначає образ як поєднання чуттєвого і раціонального в уявленні про предмет, що виник після пізнавальної діяльності. Тобто є «продуктом емпіричної здатності продуктивної сили уяви» [64]. Для німецького філософа В. фон Гумбольда образ створюється не лише на основі ознак предметів, а й зберігають приховані зв'язки з іншими предметами.

Англійські філософи, зокрема Б. Рассел стверджують, що сам образ необхідний для розуміння слів щодо відсутніх предметів [58]. Слова пов'язують нас з образом об'єкту, який в свою чергу може бути відомим та навпаки невідомим індивіду до акту мовлення чи слухання, проте здатний пробуджувати в пам'яті людини значну кількість інших образів, які стосуються предмету чи образу позначуваного. Вони співіснують з ним та супутніми йому подіями. Також, слова використовуються для опису або ж створення образів уявлення де сприяють формуванню нових, невідомих та нестереотипних уявлень про об'єкт.

Таким чином, розуміння феномену «образ» у філософії розкрито у двох напрямках: образ як пасивна копія об'єкту матеріального світу та образ як активне творче начало, результат опанування свідомістю людини світу.

Категорія «образ» стала самостійною сферою досліджень психологів та викликала інтерес у більшій частини науково-психологічних напрямків. Сучасна психологія ефективно використовує поняття в психодіагностиці, психотерапії, методиках та практиках. Наука психологія трактує образ предмету як сигнал,

який спричиняє функціонування осмисленої поведінки особистості. Основу сенсорного мислення вважають образ та аналізують психіку особистості через чуттєву мозаїку відчуттів та уяви. Раніше розумові образи мали непсихологічні назви, так як «поняття» чи «значення». Згодом, розумові образи стали більш використовуватися через те, що в системі психологічного мислення лишилося уявлення розумових та чуттєвих образів не ідентичними.

Поняття образу було більш розкрито завдяки психоаналітичному напрямку. Дослідження природи несвідомого, його ролі у психічному розвитку змусило З. Фрейда звернутися до аналізу психічних образів. У розумінні психоаналітика психічні образи пов'язують особистість з внутрішнім світом, а не з об'єктивною реальністю, демонструючи її підводні течії та колізії. Образ вчений трактує як відтворення у свідомості індивіда інстинктів та потягів. Дослідження несвідомого та його вплив на психічний розвиток людини підштовхнуло вченого до аналізу психічних образів, які, на його думку, є зліпком потягів і інстинктів у свідомості індивіда. Психоаналітичний напрямок пропонує досліджувати образ з допомогою вивчення несвідомого користуючись методом вільних асоціацій, аналізу сновидінь, які ґрунтуються на роботі з образами. З. Фрейд робить значний вклад працюючи з образами та використовує для його позначення терміни «враження», «переживання», «думка» та подібні [62].

Диспозиція поняття «образ» має як теоретичну, так і практичну основу. З. Фрейд стверджував, що в результаті накопичення суб'єкта в процесі життя власного досвіду, сприйняття зовнішнього світу стає свідомістю індивіда. Для психоаналітиків категорія «образ» має теоретичне та емпіричне підґрунтя з якого будується система вивчення природи. Образ в розумінні З. Фрейда є основою для вивчення сновидінь. Такий підхід дозволяє аналізувати інформацію, що надходить під час сну, яка в свою чергу є відібраною і трансформованою у свідомість.

Дослідження К.Г. Юнга довели, що психіка здатна створювати образи для проживання їх реальністю, оскільки особистість проживає у світі образів. Вчений пов'язує образ з архетипами, що вперше були відкриті публіці у 1919 році

та розкривали ідею первинних образів несвідомого. Архетип є своєрідним початком образу, який надає йому індивідуальний досвід та робить його усвідомлюваним. Юнг вважав, що образи поєднують у собі свідоме та несвідоме. В його розумінні, образ – це механізм, що насичує архетип, перетворюючи їх із несвідомого в свідоме.

Когнітивісти інтерпретують образ як відображення у свідомості предмета або події, яких насправді не існує. Тобто, це своєрідне поєднання елементів, що насправді не є відображенням реальності. Поняття «образ» тлумачиться категоріями «мисленнєві образи», «розпізнавання образу».

У гештальт-психології образ представляє собою основу сприйняття та є провідною категорією та стає основою досліджень, що мають системно-цілісних характер. Образ визначають як функціональну структуру, якій властиві її закони, що впорядковують різноманітність окремих явищ. Таке трактування спричинено особливостями формування образу, а саме взаємозв'язок чуттєвого і розумового образів. Основу свідомості складають чуттєві та розумові образи, ступінь усвідомлення яких залежить від імпліцитних та експліцитних процесів. Вивчення їх зв'язків до сьогодні постає як одна із центральних парадигм психології як науки.

Вивчення образу відбувалося й серед сучасних українських психологів. А саме, Т. Дмитрова (дослідження образу «Я» як регулятора міжособистісних стосунків у ранньому юнацькому віці), О. Кривопишина (демонструє образ світу як рефлексивне самоздійснення творчості особистості), О. Посацький (дослідив психологію образу майбутнього особистості в період ранньої юності), І. Левчицька (розглядала вплив фізичного «Я» образу на самостановлення дівчат під час раннього юнацького віку).

Таким чином, феномен образу вивчається не одне століття різними науками та в межах різних підходів, що дають своє визначення даному понятті. Першими «образ» вивчали ще античні філософи, які мали неоднозначність в трактуванні поняття. Для деяких мислителів образ виступав як зовнішній вигляд, обриси предмета, для інших образ – це копія реального об'єкту світу. Німецькі

філософи трактують термін як провідну форму пізнання, освоєння й відображення дійсності. Розглянуті нами теоретичні та експериментальні напрацювання щодо образу психологами, дає розуміння того, що образ містить в собі власний зміст, переживання інформації. Образ здатний підштовхувати людину до дії через мотив, ставлення суб'єкта до інших людей. Образи утворюють унікальний для кожної людини «образ світу», що містить у собі знання про світ, про свою індивідуальність та ідентичність, діяльність та інше.

1.2. Психологічні особливості образу військового

На сьогодні для юнаків актуальним стало питання військової служби та ставлення до військовослужбовців. За час повномасштабної війни на території України ставлення до військових змінилося. Якщо до тепер в більшості ставлення було негативним, а до служби в армії скептичним, то наразі кожен солдат, що перебуває на захисті держави стає героєм. Вагомий вплив на образ військовослужбовця мають засоби масової інформації. Проте, вони можуть стати як фактором, що впливає позитивно, так і навпаки. Як і будь-який інший, образ військового формується також під впливом системи факторів суб'єктивного та об'єктивного характеру. А саме система складених економічних відносин, духовні цінності та норми, що актуальні на теперішній стан, просвітницький та виховний вплив, що в більшій мірі здійснюється через медіа. З іншого боку, неабиякий вплив відбувається через безпосереднє спілкування військових між собою та з населенням.

Дослідженням образу військового займалися: Б. Анеєв, С. Василевич, О. Калюжний, К. Кіткін та інші. Вивчення Я-образу військового здійснювали військові психологи: П. Корчемний, С. Петер та інші.

Поняття «образ» розглядалося ще за часів античності. Філософи позначали термін як зовнішній вигляд, обриси предмета, копію реального світу. Згодом, німецькі філософи визначили термін як форму пізнання, відображення та освоєння дійсності. Це визначення актуальне до тепер, хоч кожен із науковців

вбачає в ньому щось своє. Так, наприклад, Л. Глазніук визначає «образ» як суб'єктивну духовно-психічну реальність, яка виникає у внутрішньому світі людини, в процесі сприйняття нею будь-якої реальності під час контакту із зовнішнім світом – першочергово, хоч існують, природно, образи уяви, фантазії, галюцинацій, сновидінь й інше, що відображають якість суб'єктивної (внутрішньої) реальності [24]. Кожне з існуючих визначень науковців має свої особливості, але в загальному термін можна охарактеризувати як суб'єктивне сприйняття індивідом чи групою осіб конкретний предмет, враховуючи його якості.

Образ – це психологічне явище, що має просторову організацію та часову динаміку. Він чуттєвий за своєю формою, але за змістом може бути чуттєвим або раціональним. Для суб'єкта образ є найбільш важливим компонентом дій, який орієнтує його в конкретній ситуації, скеровуючи на досягнення мети і розгортаючи дію в просторі і часі. Досконалість дії впливає на повноту і якість образу. Під час реалізації дії вихідний образ змінюється, перетворюється, збирає в собі досвід взаємодії суб'єкта з середовищем.

Існує три рівні психічного відображення на основі яких вивчається образ. На сенсорно-перцептивному рівні вивчення образу відбувається в результаті безпосереднього індивідуального сприйняття об'єкту. Відчуття та сприйняття об'єктивної реальності стають цілісною системою – образ об'єкту, який регулює дії («образ – ціль», «концептуальна модель», «оперативний образ») [9].

Для концептуальної моделі характерний комплексний, цілісний, динамічний образ, відображення в якому знаходить задана динаміка об'єкта. Сюди включають життєвий досвід людини, видозмінену оперативну інформацію, образи актуальної діяльності та мотиви діяльності. Якщо говорити про відображення об'єкта дії у свідомості людини маємо на увазі оперативний образ, то розуміємо, що він складається під час виконання дії, що підпорядкований його завданням. Образ-ціль являє собою системоутворюючий фактор, що допомагає у організації та направленні сукупності процесів образного відображення. Завдяки йому формується стратегія діяльності, план,

послідовність певних дій, операцій. Перцептивний рівень формує компоненти конкретного об'єкту, образ військового.

Дійсність, яка послідовно сприймається на рівні уявлень перетворюється в цілісний образ, що здатен ставати понятійним образом та навпаки. Образ даного типу може утворюватися без зовнішнього впливу на органи чуття. Образ – уявлення має нову якість – панорамність. Тобто, образ-уявлення дозволяє бачити військового без попереднього контакту з ним.

При вербально-логічному рівні образ створюється при операціях з поняттями та логічними схемами. Відтепер, людина здатна оперувати абстракціями та узагальненням, які фіксовані в знаковій системі, знаках, таких як мова. Взаємодія людини зі зовнішнім світом сприяє утворенню в свідомості образу об'єктивного світу.

Образ військовослужбовця має психічне відображення всіх трьох рівнів. Отже, при його формуванні задіяні когнітивні та емоційно-ціннісні процеси, через одночасний вміст певних значень (уявлення, знання) та відношень (почуття, емоції). Відношення, яке сформувалося є частиною образу та формує поведінкову основу образу (модель поведінки, їх стратегії, установки).

1.3. Психолого-соціальні особливості розвитку свідомості в юнаків

Період зрілої юності характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку, ключовим етапом якої є перехід до самостійного життя (початок професійного становлення, реалізації життєвих планів). Відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості, під час його особистість самовизначається в системі моральних цінностей, норм, принципів і правил поведінки у соціумі, усвідомлюється особиста соціальна відповідальність. Нове розуміння надається дружбі та пошуку партнеру для життя.

У психології проблеми юності досліджували Е. Еріксон, І. Кон, Е. Шпрангер, Ф. Райс, А. Бандура, Р. Селман, А. Фройд, Р. Хевігхерст, З. Фройд та інші. Вчені мають різні підходи до з'ясування вікових меж, основних протиріч

і новоутворень цього віку. Гендерні аспекти становлення та функціонування особистості представлені у працях Т. Марценюк, R. Connell, S. Bem, B. Risman, M. Kimmel. Більшість дослідників визначає період зрілої юності від 17 до 23 років. Юність вважається завершальним етапом формування особистості.

Вчений Е. Еріксон визначає юність як найважливіший етап у психосоціальному розвитку людини. Індивід стикається з новими соціальними ролями і пов'язаними з ними вимогами. Відбувається оцінка людиною світу і формується ставлення до нього, здійснюється пошук відповідей на важливі питання «Хто я?», «Ким я хочу стати?» [8]. Криза ідентичності супроводжується рольовою плутаниною, призводить до утруднення у виборі професії та інше. Але успішний вихід з кризи періоду юності дозволяє зробити власний вибір, віднайти шлях до успіху, прийнявши суспільні норми і принципи.

Юність – це період, під час якого розпочинається процес усвідомлення себе, активного формування Я-концепції, побудови ієрархії мотивів, актуалізації первинних життєвих перспектив.

Одна з найбільш важливих потреб особистості в зрілій юності стає інтелектуальний розвиток, емоційна стабільність посилюється, завершується процес біологічного дозрівання, набуває значення спілкування, триває саморозвиток і самовдосконалення. Зміна соціальної ситуації розвитку впливає на особистість, що пов'язано із вступом до вищого навчального закладу, початком трудової діяльності. Людина має самостійно приймати та реалізовувати рішення, розробляти життєвий план, будувати власне життя.

Підкреслюючи особливість юнацького віку, представник соціогенного напрямку психічного розвитку Р. Хевігхерст виділив вісім головних завдань розвитку, які мають бути вирішені в юнацькому віці:

- 1) прийняття своєї зовнішності та вміння ефективно володіти тілом;
- 2) формування нових і більш зрілих стосунків з однолітками обох статей;
- 3) засвоєння своєї гендерної ролі;
- 4) досягнення емоційної незалежності від батьків та інших дорослих;

5) підготовка до професійного життя, яке могло б забезпечити економічну незалежність;

6) підготовка до створення родини та сімейного життя;

7) поява бажання нести соціальну відповідальність і розвиток відповідної поведінки;

8) побудова системи цінностей та етичних принципів, якими можна керуватися в житті, тобто формування власної ідеології [17].

Результатом вирішення завдань юності, на думку вченого, є настання зрілості.

Ще однією характерною рисою становлення особистості є розуміння та прийняття нею соціальних ролей (модель соціального пізнання Р. Селмана). Прийняття соціальної ролі – це здатність ставитись до себе та інших як до суб'єктів, реагувати на дії оточуючих так само, як на власні, розглядати свою поведінку з огляду на оцінки інших людей.

Вчений Р. Селман виділяє п'ять стадій розвитку рольової поведінки:

- недиференційований егоцентризм (до шести років). Дитина на запитання іншої людини про відчуття в певній ситуації описує власні відчуття;

- диференційована суб'єктивна перспектива (6–8 років). Дитина здатна усвідомити факт наявності в інших власних поглядів на соціальну ситуацію, хоч і не розуміє виникнення різних точок зору;

- диференційоване рефлексивне мислення (8–10 років). Дитина може подумки відійти від себе і прийняти точку зору іншого;

- диференційована перспектива третьої особи (10–12 років). Дитина розуміє що, крім власної, або точки зору іншого, може бути ще й третя точка зору – нейтральна;

- диференційована стадія різносторонньої і суспільної перспективи (юність – період дорослості). Юнак здатен зрозуміти, що вчинки іншої людини, її думки, почуття мають свої психічні детермінанти, що особистість має свій характер, систему цінностей та установок, і ця система має власну історію розвитку [12].

У юнацькому віці людина здатна розділяти точку зору «узагальненого іншого», тобто соціальної системи, що своєю чергою забезпечує адекватне порозуміння. Дослідник Р. Селман зауважив, що не всі юнаки і дівчата та навіть і дорослі досягають останньої стадії у своєму соціально-когнітивному розвитку.

Отже, юнацький вік відіграє провідну роль у здатності молодой людини ставити себе на місце іншої людини, приймати різноманітність точок зору, становлення особистісної відповідальності щодо себе, своїх вчинків та розгортання свого майбутнього.

В зрілому юнацькому віці особливого значення набуває участь людини в суспільному житті, відбувається усвідомлення особистої громадянської відповідальності, формуються уявлення про те, якою має бути держава. Свою думку, щодо громадянської відповідальності людина демонструє під час участі виборах. Людина сприймає психологічний тиск від різних політичних технологій, що часто негативно впливає на раціональний особистісний вибір. Таким ж чином формується ставлення до різноманітних політичних діячів, верхівки влади, а також державних структур, зокрема військових. У цей момент суттєво проявляється свідомість юнака, що є складовою особистісного розвитку.

Розвиток свідомості дозволяє особистості розглядати ситуацію з різних кутів зору, оперувати гіпотетичними твердженнями, уявленнями. Таким чином, когнітивні орієнтації задовольняють потребу індивіда у формуванні змісту ідентичності, тому що серед кількох можливих, уявних зв'язків вона має обрати конкретний. Ці вибори відносять до особистих, професійних, сексуальних та ідеологічних обов'язків.

У період зрілої юності інтенсивно продовжується розвиток самосвідомості, стабілізується рівень домагань, незалежною від зовнішніх оцінок стає самооцінка. Активне самопізнання допомагає подолати суперечності, що виникають та допомагає під час вибору професії, вступу до вищого навчального закладу.

У той же час відбувається формування світогляду, системи узагальнених понять, переконань, знань, цінностей, ідеалів, уявлень і подібне. Виробляються

ціннісні-орієнтації (моральні, науково-теоретичні, естетичні, філософські), в яких виявляється сутність індивіда. Світоглядні позиції вибудовуються на основі наукової картини світу, що утворюється в наслідок засвоєння теоретичних основ наук, рефлексії, інтелектуальному розвитку, інтересі до особистості, що призводить до формування особистих переконань. Картина світу будується на пізнанні власного «Я», категоричності в поглядах та може бути ідеалістичною, науковою, релігійною чи матеріалістичною.

З дорослішанням людина все більше повертається до світоглядних проблем, на вищому рівні, що виражається в діалектиці минулого-теперішнього-майбутнього «Я». Формування світогляду базується на соціальній орієнтації особистості, усвідомленні приналежності до певної соціальної спільноти. Оцінюючи власний життєвий шлях і стосунки зі світом, особистість відчуває себе суб'єктом життєдіяльності, який здатен діяти самостійно, приймати рішення відповідно поставленої мети. Юнаки добре усвідомлюють суспільні ролі, обов'язки, вимоги у певних сферах життєдіяльності. На основі набутого раніше досвіду, розширенню свідомості, співпраці з іншими людьми в юнаків формуються образи щодо певних людей, їх професійної діяльності.

Свідомість – це вища форма відображення дійсності, продукт мозку людини, що зумовлений генетичними, біологічними та соціальними чинниками [14]. Людина не здатна контролювати процеси свідомого і несвідомого. Несвідоме є рівнем відображення дійсності, якому характерні безумовні рефлекси, які проявляються в здогадках, інтуїції, гіпнотичних станах і снах. Підсвідоме є психічним процесом та має зв'язок з свідомістю. Кожен образ – це продукт творення нашої свідомості. На думку вченого К. Юнга, «образ» співвідноситься до «архетипу» (праобраз, який виникає внаслідок потреб особистості) [32]. Образ – це феномен, що репрезентує дійсність та виконує активну творчу функцію.

Таким чином, свідомість особистості формує кожен образ надаючи йому характеристики (виразність, якість, інтенсивність, довготривалість), використовуючи раніше набутий досвід, цінності, стереотипи та установки.

1.4. Уявлення образу військового у свідомості юнаків

Формування суб'єктивного образу військового у свідомості юнаків є актуальним питанням під час збройної агресії росії та територіях України, проте з правильним формуванням цього образу можуть виникати суперечливі проблеми. Образ військового по-різному сформований на території країни не дивлячись на виконання військовими свого обов'язку захисту країни та співвітчизників. Психіка формує психічні образи впродовж всього життя людини, тому це впливає на сприйняття та відтворення спогадів пов'язаних з певним образом.

На формування образу військового у свідомості юнаків впливатиме також територіальне розташування міст України. Тому що, існують області так звані «тилові», де майже не ведуться прямі бойові дії. Жителі цих областей можуть більш ідеалізовано та поверхнево сприймати військових не загострюючись на проблемах фронту. В той же час, люди, що мешкають в прифронтових областях, де щоденно відчуються бойові дії, наслідки яких часто можна побачити власними очима можуть більш раціонально сприймати військових. Такі люди можуть бути тісно пов'язані з діяльністю військовослужбовця, відчувати на собі проблему фронту, спілкуватися з військовими, надавати їм безпосередню допомогу в тому числі й психологічну.

Вивчення формування суб'єктивного образу військовослужбовця у свідомості юнаків є важливим, оскільки це може сприяти покращенню сприйняття цієї діяльності, а також взаємодії між військовими та юнаками і навпаки, допомогти подолати стереотипи та існуючі упередження, підвищити морально-психологічне забезпечення військовослужбовців та допомогти в процесі подальшої адаптації військових до мирного життя. До того ж, розуміння формування образу військового у свідомості юнаків може стати в нагоді під час комунікації, інформаційної роботи з населенням під час воєнних дій. Така

співпраця зможе підвищити ефективність інформаційної роботи, якість взаємодії, формування громадянської позиції.

Воєнні події відобразилися у житті юнаків невизначеністю, активізувало страх та тривогу за власне майбутнє. Втрата звичного життя, вплинула на почуття та особисту значущість особистості. У юнацькому віці людина може відчувати злість, безсилля, провину, бути зацикленими на тяжких подіях. Переживання фази дорослішання та розвитку, розуміння відповідальності за власне життя та їх вплив на майбутнє також впливає на сприйняття образу військового. Особливістю юнацького віку є спрямованість у майбутнє, будування життєвих планів та осмислення життєвих перспектив стає важливим та вирішальним фактором розвитку особистості.

Образ військового в першу чергу розуміється через призму соціальних уявлень та очікувань щодо нього, особисті характеристики та якості, якими має володіти представник цієї професії.

Найбільш вагомий вплив здійснює зовнішність, а саме форма українського військового. Завдяки формі ми здатні відрізнити військового від цивільного. Елементи військової форми мають схожий вигляд, проте кожна країна додає власні особливості, що необхідно для ідентифікації військових. Українська військова форма складається з піксельного камуфляжу та має оливкове забарвлення. Важливо. Складовою форми є нашивки з українською символікою. Обов'язковими нашивками є зображення прапора України, тризуб або герб ЗСУ.

Наступний важливим елементом ідентифікації слугує державна мова. Згідно з чинним законодавством України, статті 10 Конституції України, державною мовою є українська. Тож, кожен військовий має розуміти і спілкуватися українською мовою. Використання української мови набуло нового значення під час повномасштабного вторгнення на територію України росії, адже для населення, що перебувало в окупації, або ж на ділянках де велися бойові дії мова стала одним із способів ідентифікації. Випадків коли саме звернення українською мовою рятувало життя мирному населенню, яке переховувалося від обстрілів ворога безліч.

Ще одним із важливих факторів формування образу військового є особистісні риси характеру. Український військовий насамперед асоціюється як патріот своєї країни, який готовий стати на захист країни ризикуючи власним життям. Образ військового містить таку рису, як порядність, що розуміється як дотримання нормативно-правових актів, постанов, законів України, розпоряджень від Міністерства оборони, міжнародних стандартів ведення бойових дій, Кабінеті міністрів, а також розпоряджень місцевого командування.

Українська армія постійно модернізується, українські військові проходять додаткове навчання, інструктажі, тому уособлюються з професійністю. Удосконалення армії впливає на сприйняття населення образу військового, зокрема на юнаків, які прагнуть до самостворення й досягнення такого ж професіоналізму та іміджу.

Ще одним елементом вважається незламність українського військового. Під час усієї історії українці проявляють цю рису характеру. Особливого значення вона набула під час вторгнення 2014 року, коли українські військові зіштовхнулися з більш підготовленою армією. Початок повномасштабного вторгнення російських військ підтвердило цю рису. Прикладами незламності українських воїнів стали «кіборги» (захисники Донецького аеропорту), полк «Азов», котрий вів оборону на «Азовсталь», захисники Зміїного острова, особливим символом боротьби став «Привид Києва».

Образ українського військового достатньо складне та багатогранне явище, формування якого пов'язане з різними факторами (культура, національні особливості, історія, соціальне та політичне середовище і т.п.). Основою образу військового стали професійні навички, якості, а також моральні, культурні, етичні цінності на яких заснована поведінка та сприйняття українського військовослужбовця як представника професійної групи та громадянина.

Висновки до розділу 1

1. Під поняттям образ розуміють складну та багатоаспектну естетичну категорію, що є провідною серед низки дисциплін, а саме філософії, психології, лінгвістики, фольклористики, літературознавства та ін.. У психології образ трактують як універсальну людську здатність, що формується у свідомості людини, є уявним (ментальним) утворенням сприйманого в навколишньому середовищі об'єкта.

Образ здатний виникати як за допомогою сприйняття, так і з допомогою мріяння. Мисленні образи можуть спричиняти ефекти, спричинені уявною поведінкою або досвідом. Поняття образ походить від грецького слова *eidos* (ейдос), міркування про нього відбувалося ще за часів античності мислителями: Парменід, Ксенофонт, Платон, Аристотель та інші.

У епоху середньовіччя дослідженням образу займалися І. Кант, В. фон Гумбольд, Б. Рассел та ін. У філософії розкрито у двох напрямках: образ як пасивна копія об'єкту матеріального світу та образ як активне творче начало, результат опанування свідомістю людини світу.

Поняття образу було розкрито З. Фройдом у психоаналітичному напрямку. Образ вчений трактує як відтворення у свідомості індивіда інстинктів та потягів. З. Фройд робить значний вклад працюючи з образами та використовує для його позначення терміни «враження», «переживання», «думка».

Дослідження К.Г. Юнга довели, що психіка здатна створювати образи для проживання їх реальністю, оскільки особистість проживає у світі образів. Юнг вважав, що образи поєднують у собі свідоме та несвідоме, пояснював їх через архетипи.

Когнітивісти інтерпретують образ як відображення у свідомості предмета або події, яких насправді не існує. У гештальт-психології образ представляє собою основу сприйняття та є провідною категорією та стає основою досліджень, що мають системно-цілісних характер.

Серед сучасних українських психологів. Вивченням категорії «образ» займалися: Т. Дмитрова, О. Кривопишина, О. Посацький, І. Левчицька та ін.

2. Період зрілої юності характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку, ключовим етапом якої є перехід до самостійного життя. В зрілому юнацькому віці особливого значення набуває участь людини в суспільному житті, відбувається усвідомлення особистої громадянської відповідальності, формуються уявлення про те, якою має бути держава.

Розвиток свідомості дозволяє особистості розглядати ситуацію з різних кутів зору, оперувати гіпотетичними твердженнями, уявленнями, який здатен діяти самостійно, приймати рішення відповідно поставленої мети. Юнаки добре усвідомлюють суспільні ролі, обов'язки, вимоги у певних сферах життєдіяльності. На основі набутого раніше досвіду, розширенню свідомості, співпраці з іншими людьми в юнаків формуються образи щодо певних людей, їх професійної діяльності.

3. Образ військового в першу чергу розуміється через призму соціальних уявлень та очікувань щодо нього, особисті характеристики та якості, якими має володіти представник цієї професії. У житті юнаків воєнні події відобразилися невизначеністю, активізувало страх та тривогу за власне майбутнє.

Тому, вивчення формування суб'єктивного образу військовослужбовця у свідомості юнаків є важливим, оскільки це може сприяти покращенню сприйняття цієї діяльності, а також взаємодії між військовими та юнаками і навпаки, допомогти подолати стереотипи та існуючі упередження, підвищити морально-психологічне забезпечення військовослужбовців та допомогти в процесі подальшої адаптації військових до мирного життя. Образ українського військового достатньо складне та багатогранне явище, формування якого пов'язане з різними факторами, такими як культура, національні особливості, історія, соціальне та політичне середовище і т.п.

4. Образ визначають як психологічне явище, що має просторову організацію та часову динаміку. Він чуттєвий за своєю формою, але за змістом може бути чуттєвим або раціональним. Для суб'єкта образ є найбільш важливим компонентом дій, який орієнтує його в конкретній ситуації, скеровуючи на

досягнення мети і розгортаючи дію в просторі і часі. Існує три рівні психічного відображення на основі яких вивчається образ: сенсорно-перцептивний, рівень уявлень, вербально-логічний. При формуванні образу військового задіяні когнітивні та емоційно-ціннісні процеси, через одночасний вміст певних значень (уявлення, знання) та відношень (почуття, емоції).

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ ВІЙСЬКОВОГО У СВДОМОСТІ ЮНАКІВ

2.1. Характеристика методів дослідження образу військового у свідомості юнаків

У психології проблема образу одна із фундаментальних. Образ відображає об'єктивну реальність та є змістом психіки суб'єкта. Пізнання образу стало актуальним оскільки ще в античності вчені розглядали особливості формування у людини образу світу. Згодом актуальності набрало питання вивчення власного образу, а також самосвідомості особистості.

Гештальт-психологія вважає образ провідною категорією і основою сприйняття. Психіка розуміється з точки зору гештальтів (образів) як цілісних структур, які первинні стосовно власних компонентів. Образ втілює в собі функціональну структуру, яка за властивими їй законами впорядковує різноманітність окремих явищ. Дослідження аспектів формування образу призвело вчених до думки, що чуттєвий і розумовий образи взаємозалежні і вивчення їх зв'язків до сьогодні становить одну з центральних проблем психологічної науки. Чуттєві та розумові образи становлять основу свідомості, у зв'язку з чим комплекс образів правомірно розглядати як тотожність цьому філософському поняттю.

У середині ХХ століття з'явився новий напрямок – когнітивізм. Когнітивісти інакше розглянули категорію образу та інтерпретують його як відображення у свідомості предмета чи події, яких немає. Вони вбачають у психології образу не зліпок реальності, а поєднання окремих елементів реальності, яких у реальному світі може не існувати. В когнітивній психології категорія образу досліджується у вигляді категорій «мисленнєві образи» та «розпізнавання образів» [26].

Особливий внесок для дослідження поняття «образ» зробили психоаналітики. Вчений З. Фройд зосередивши свою увагу на вивченні несвідомого, його ролі у психічному розвитку, повертається до аналізу

психічних образів, які на його думку об'єднують особистість з внутрішнім світом, відображаючи усі її грані. Він розуміє «образ» як відтворення у свідомості людини інстинктів та потягів [28]. Дослідник стверджує, що психічні образи поєднані з внутрішнім світом суб'єкта, а не зовнішньою реальністю, в наслідок чого вони відображають особливі сфери несвідомого. Для психоаналітичного напрямку поняття «образу» стає теоретичною та емпіричною основою, відштовхуючись від якої вибудовується система вивчення природи.

Традиційними у психоаналізі методами вивчення несвідомого є метод вільних асоціацій і метод аналізу сновидінь, що побудовані на роботі з образами. З точки зору дослідника, дані методи є єдиними з допомогою яких можливо здійснити вивчення проявів несвідомого у свідомості.

Вперше асоціативний експеримент був описаний дослідниками А. Тумбом і К. Марбе у 1901 році. Він являє собою прийом, спрямований на вияв асоціацій, які склалися в індивіда у його попередньому досвіді. Розрізняють 3 види асоціативного експерименту: вільний, цілеспрямований, ланцюжковий [25].

В асоціативному експерименті предметом аналізу стає сама асоціація, психологічними особливостями якої є висока кількість повторів, стійкість, індивідуальність, тісний зв'язок із несвідомими процесами; витіснення зі свідомості. Дослідники асоціативної психології Дж. Брексі та Д. Юм розуміють асоціації як спосіб взаємозв'язку проявів замкненої в собі свідомості. Утворення асоціацій підпорядковане фізіологічним механізмам та психологічним основам [12].

Класичний асоціативний експеримент побудований на асоціативних зв'язках та настановах, які формують під час повідомлення процедури експерименту. Найчастіше асоціації описуються як семантичні зв'язки у структурі мови, особливості афективних комплексів суб'єкта, його соціального становища та стилю життя. Характер асоціацій залежить від віку, статі, освітнього рівня, професії досліджуваного.

Асоціативний експеримент має певну процедуру на початку якої респонденту пропонують слово-стимул, що визначене проблемою аналізу.

Перші асоціації на запропоноване слово є першою реакцією та дає змогу схарактеризувати особливості досліджуваного об'єкту. Перевагами асоціативного експерименту є доступність та зручність у використанні (ефективний у груповій діагностиці).

Отже, проблема «образу» у психології була і є актуальною для вивчення. Кожен із підходів вивчення психології підкреслює багатогранність та складність вивчення проблеми образу. Найбільш ефективним, на нашу думку, методом вивчення психологічних особливостей образу військового у свідомості юнаків буде вільний асоціативний метод.

2.2. Характеристика вибірки та процедури дослідження образу військового у свідомості юнаків

Дослідження образу військового у свідомості юнаків проводилося впродовж 2024 року у форматі онлайн. Загальна вибірка складала 45 осіб віком від 17 до 23 років (30 з яких представники сучасної молоді – юнаки, що навчаються за різними освітніми програмами та 15 – юнаки, що навчаються у військових училищах, інститутах). Для отримання емпіричних даних використаний спрямований асоціативний експеримент із подальшим застосуванням факторної стратегії дослідження.

Процедура дослідження містила наступні стадії:

- опрацювання програми дослідження (визначення та постановка проблематики, завдань, об'єкту, предмету наукового дослідження, уточнення ключових слів);
- формування вибірки;
- підбір та аналіз інформації, що відповідають проблематиці дослідження;
- підготовка та розробка діагностичного інструментарію;
- емпіричне дослідження;

- статистична та якісна обробка результатів, наукове обґрунтування емпіричних даних.

Дослідження уявлень сучасної молоді образу військовослужбовця відбулося у кілька етапів:

- на *першому етапі* відбудеться розробка спеціального бланку, де кожен респондент зазначатиме 10 якостей, які, на його думку, відповідають образу військовослужбовця. Згодом, досліджуваним буде запропоновано зазначити 10 якостей, що характеризують військовослужбовця та дати особисте визначення кожній зазначеній якості.

Інструкція для досліджуваного: «Назвіть 10 асоціацій, які, на Вашу думку, характеризують військовослужбовця. Навпроти кожної асоціації напишіть, який особистісний зміст Ви вкладаєте в цю асоціацію? (Як Ви розумієте цю асоціацію? Що ця асоціація для Вас означає?)»;

- на *другому етапі* аналізується перелік конструктів, які найбільш часто зустрічаються у заповнених бланках. Далі визначений перелік конструктів буде запропоновано оцінити кожному досліджуваному за рангом від 1 до 10 балів у відповідності до значущості якості до образу військового.

Інструкція для досліджуваного: «Оцініть за 10-бальною шкалою рівень значимості асоціації, які мають характеризувати військовослужбовця. При цьому, оцінка 10 ставиться, якщо певна асоціація на Вашу думку є найважливішою із зазначених, оцінка 1 ставиться, коли певна асоціація, на Вашу думку, є найменш значимою. Оцінки не можуть повторюватися»;

- на *третьому етапі* за отриманими результатами буде складена матриця із оцінками досліджуваних за рівнем значущості кожного конструкту. За отриманими даними буде здійснено факторний аналіз за допомогою комп'ютерної програми Statistica 6.0. та інтерпретація даних, які отримали.

Отже, аналіз результатів дослідження отриманих шляхом факторного аналізу з урахуванням суб'єктно-ціннісного аналізу дозволить нам визначити психологічні особливості образу військового у свідомості юнаків.

Висновки до розділу 2

1. Дослідження образу військового у свідомості юнаків багатоаспектний та складний процес. Психіка формує психічні образи впродовж всього життя людини, тому це впливає на сприйняття та відтворення спогадів пов'язаних з певним образом. Гештальт-психологія вважає образ провідною категорією і основою сприйняття. Образ стає основою досліджень та має системно-цілісний характер. Когнітивісти інакше розглянули категорію образу та інтерпретують його як відображення у свідомості предмета чи події, яких немає. Вони вбачають у психології образу не зліпок реальності, а поєднання окремих елементів реальності, яких у реальному світі може не існувати.

2. Для психоаналітичного напрямку поняття «образу» стає теоретичною та емпіричною основою, відштовхуючись від якої вибудовується система вивчення природи. «Образ» постає як відтворення у свідомості людини інстинктів та потягів. Традиційними у психоаналізі методами вивчення несвідомого є метод вільних асоціацій і метод аналізу сновидінь, що побудовані на роботі з образами. З точки зору дослідника, дані методи є єдиними з допомогою яких можливо здійснити вивчення проявів несвідомого у свідомості. Вперше асоціативний експеримент був описаний дослідниками А. Тумбом і К. Марбе у 1901 році. Він являє собою прийом, спрямований на вияв асоціацій, які склалися в індивіда у його попередньому досвіді.

3. Здійснивши аналіз можливих методів та методик для дослідження образу військовослужбовця в уявленні сучасної молоді нами був обраний метод вільних асоціацій. Асоціативний експеримент має певну процедуру на початку якої респонденту пропонують слово-стимул, що визначене проблемою аналізу. Перші асоціації на запропоноване слово є першою реакцією та дає змогу схарактеризувати особливості досліджуваного об'єкту. Перевагами асоціативного експерименту є доступність та зручність у використанні (ефективний у груповій діагностиці).

4. Дослідження образу військового у свідомості юнаків проводилося впродовж 2024 року у форматі онлайн. Загальна вибірка складала 45 осіб віком

від 17 до 23 років (30 з яких представники сучасної молоді – юнаки, що навчаються за різними освітніми програмами та 15 – юнаки, що навчаються у військових училищах, інститутах). Для отримання емпіричних даних використаний спрямований асоціативний експеримент із подальшим застосуванням факторної стратегії дослідження. Дослідження проведено з використанням асоціативного експерименту та подальшим факторним аналізом за допомогою комп'ютерної програми Statistica 6.0.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ПРО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.5. Особливості семантичного простору уявлень сучасної молоді про військовослужбовців

На основі факторно-семантичного поля, що представлено на рис.3.1. та результатів факторизації матриці «представники сучасної молоді х характеристики військової людини» (Додаток А, Табл. 1) проаналізуємо отримані дані.

У результаті факторного аналізу методом головних компонент виділилося 3 фактори, які пояснюють 51,7% дисперсії (рис.3.1).

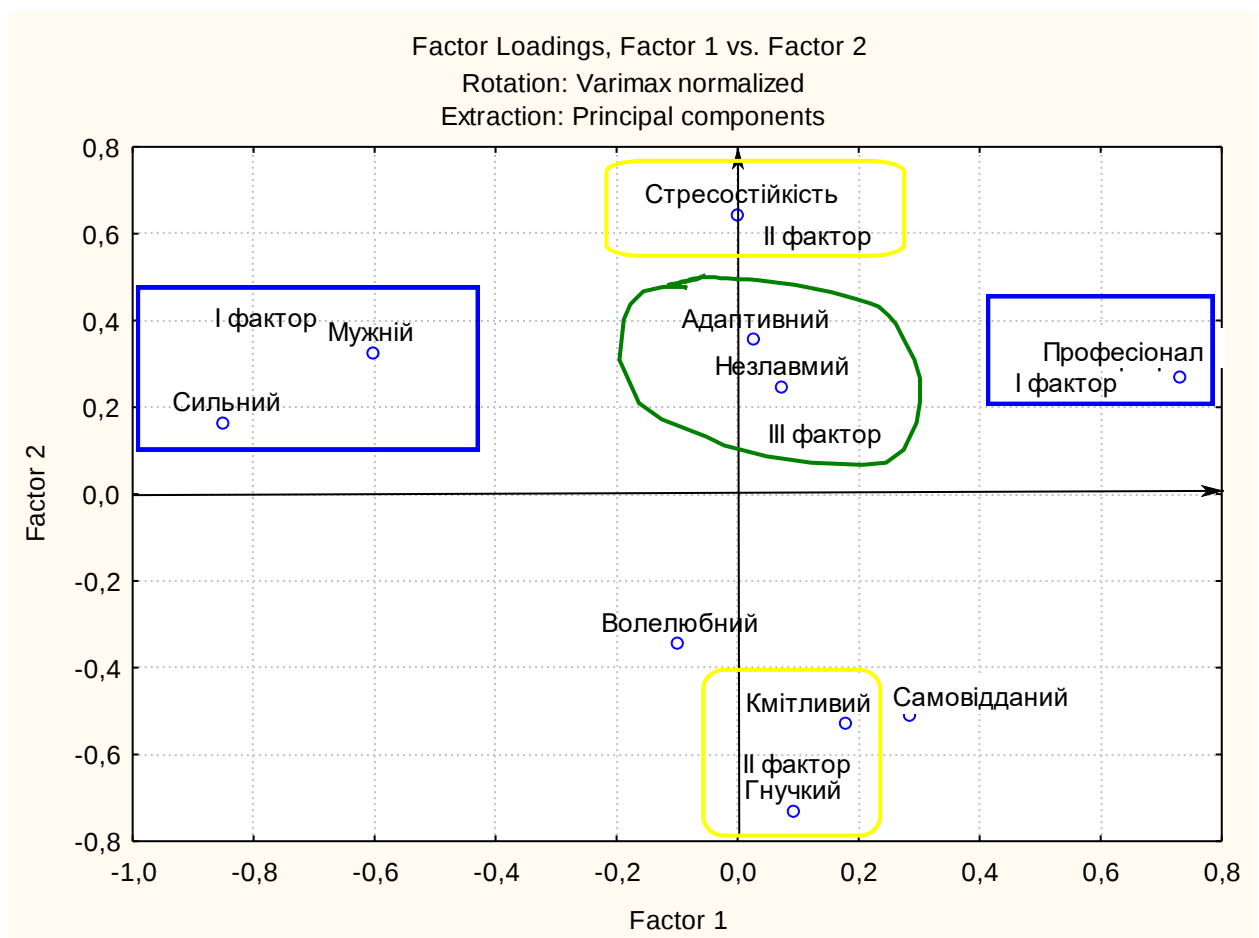

Рис.3.1. Факторно-семантичне поле уявлення про військовослужбовців у представників сучасної молоді

Основу **першого фактору** складають конструкти-якості позитивного полюсу «професіонал» (0,72) та конструкти-якості негативного полюсу «мужній» (-0,60), «сильний» (-0,82). Враховуючи семантику виокремлених конструктів, можна назвати цей фактор як «сила». Аналізований фактор пояснює 22,83% дисперсії.

На основі аналізу змістового наповнення виділених конструктів-якостей їх можна віднести до когнітивних («сильний»), діяльнісних («професіонал») та моральнісних («мужній»). Віднесення конструктів-якостей до когнітивних, діяльнісних та моральнісних відбувалося на основі аналізу їх семантичного значення для цієї групи досліджуваних (юнаків молодого віку).

Наприклад, якість «професіонал» розуміється досліджуваними як «фахівець своєї справи», «людина, що якісно виконує свою роботу, розуміє та знає як виправити допущені помилки»; змістове наповнення якості «мужній» окреслюється так: «здатність поводити себе гідно у будь-якій ситуації», «вміння проявляти стійкість у важких життєвих ситуаціях», «вміння триматися та приймати важливі рішення»; якість «сильний» тлумачиться досліджуваними як «слідкувати за своєю фізичною формою, постійно займатися спортом, відмова від шкідливих звичок. Сильна людина, також може бути сильною духом, стояти на своєму та виборювати свою позицію і цінності до кінця», «сильна людина не боїться жити життя, відповідати на всі його виклики», «людина повинна вміти постояти за себе, інакше може втрати своє життя», «постійна робота над своїм фізичним тілом, а також духом, без цього людина просто не зможе рухатися й приймати рішення швидко».

Показники кореляційних і семантичних зв'язків між аналізованими конструктами свідчать про їх взаємозв'язок та взаємозумовленість. Наприклад, конструкти негативного полюсу «сильний» (-0,84) та «мужній» (-0,60) корелюють на рівні $r = 0,39$. Це свідчить про слабкий прямий зв'язок, їх слабку взаємозалежність та взаємозумовленість. На думку досліджуваних, сильна людина здатна бути та поводитись мужньо. Негативна валентність конструктів «сильний» та «мужній» вказує на меншу значимість, на думку представників

сучасної молоді, цих якостей, які характеризують військовослужбовця. Це може певною мірою нівелювати значимість для юнаків цих суб'єктивних ознак військової людини. Позитивна валентність конструкта вказує на його потенційне включення до системи цінностей особистості.

Разом з тим, показники кореляційних і семантичних зв'язків між деякими аналізованими конструктами свідчать про їх взаємовиключність. Так, конструкт позитивного полюсу «професіонал» (0,72) та негативного «сильний» (-0,84) корелюють на рівні $r = -0,44$ (середній обернений зв'язок); конструкти «професіонал» (0,72) та «мужній» (-0,60) корелюють на рівні $r = -0,18$ (низький обернений зв'язок).

Такі зв'язки між конструктами свідчать про їх взаємовиключеність. Іншими словами, на думку досліджуваних, чим більше виражений професіоналізм, тим менше сильним може бути військовослужбовець. Можливо, такий результат пов'язаний з розумінням, що не завжди професійний військовослужбовець може приймати рішення, які відповідатимуть його переконанням та цінностям; чим більш професійно діє особистість, тим менше є необхідність в проявленні такої якості як мужність, так як професійний військовий діє за відпрацьованими протоколами.

Таким чином, конструкти-якості позитивного полюсу та конструкти негативного полюсу протиставляються одне одному. Розташування на різних полюсах аналізованих конструктів вказує на певну конфліктну неузгодженість між характеристиками «професіонал» з одного боку та «мужність», «сильний» з іншого боку. Це свідчить про те, що сучасна молодь, зокрема юнаки, вважають, що чим більш професійно діятиме військовослужбовець, тим менш особистісних якостей йому необхідно буде проявляти. Іншими словами, в уявленні цієї групи досліджуваних військовослужбовцю більшою мірою необхідні добре розвинені професійні навички ніж особистісні.

Другий фактор (14,87% дисперсії) складають конструкти-якості негативного полюсу «кмітливий» (-0,52), «стресостійкий» (-0,64) та «гнучкий» (-0,72). Враховуючи семантику цих слів, можна назвати фактор – «гнучкість».

На основі аналізу змістового наповнення виділені конструкти-якості можна віднести до когнітивних («кмітливий», «стресостійкий», «гнучкий»). Віднесення конструктів до когнітивних відбувалося на основі аналізу їх семантичного значення для цієї групи досліджуваних.

Наприклад, «кмітливий» тлумачиться як «керується здоровим глуздом, мислить логічно, опирається на досвід, вираховує всі «за» та «проти» при прийнятті рішень», «здатність аналізувати ситуацію, критично мислити, структурувати різну інформацію, ретельно зважувати та перевіряти її, не піддаватися іншим впливам»; конструкт «стресостійкий» юнаки пояснюють як «чітко вибудовані особистісні кордони, впевненість у собі, вміння керувати ситуацією», «вміння тверезо оцінювати ситуацію, швидко реагувати та діяти відповідно до неї», «можливість швидко оцінювати різні життєві ситуації, прораховувати потенційні можливості, не дивлячись ні на що, приймати обдумані та правильні рішення», «риса людини, яка сприяє її спокійному реагуванню на проблемні моменти та допомагає швидко виконувати свою роботу»; змістове наповнення конструкту «гнучкий» окреслюється так: «вміння швидко спрямовувати свої можливості на вирішення ситуації не залежно від її розвитку», «здатність підлаштовуватися до певних обставин».

Аналізуючи показники кореляційних і семантичних зв'язків між конструктами-якостями, можна говорити про їх взаємозумовленість та взаємовиключність.

Конструкти негативного полюсу «кмітливий» (-0,52) та «стресостійкий» (-0,64) корелюють на рівні $r = -0,28$, що свідчить про слабкий обернений зв'язок між ними та їх взаємовиключність. Це може свідчити про те, що досліджувані, юнаки, вважають, що кмітливі військовослужбовці не завжди можуть проявляти стресостійкість. Іншими словами, особистості, які здатні до аналізу, вигадливості, використанні різної інформації не завжди можуть включатися в ситуацію та використовувати власні вміння та навички. Конструкти-якості «кмітливий» (-0,52) та «гнучкий» (-0,72) корелюють на рівні $r = 0,15$, що свідчить про прямий слабкий зв'язок між ними та їх взаємозумовленість. Тобто, якщо

людина кмітлива вона проявлятиме гнучкість в різних спірних ситуаціях, використовуватиме свої навички чи знання задля покращення становища.

Негативна валентність конструктів вказує на його потенційне виключення з системи цінностей юнаків, що може стати причиною появи кризових моментів та конфліктних утворень у структурі індивідуальної свідомості особистості.

Конструкти-якості «стресостійкий» (-0,64) і «гнучкий» (-0,72) корелюють на рівні $r=-0,44$, що свідчить про помірний обернений зв'язок та їх взаємовиключеність. Це може вказувати на те, що респонденти, юнаки, вважають, що військовослужбовці, які здатні проявити стресостійкість, тобто мають спокійну, врівноважену реакцію на різні зовнішні ситуації не обов'язково мусять бути й гнучкими, змінювати рішення, якщо ситуація загострюється, або впливає на них особисто.

Третій фактор (14, 18% дисперсії) визначається конструктами-якостями позитивного полюсу «адаптивний» (0,73) та негативного полюсу «незламний» (-0,73). Враховуючи семантику цих слів, фактор можна назвати – «адаптивний-незламний».

На основі аналізу змістового наповнення виділені конструкти-якості можна віднести до когнітивних («адаптивний») та моральних («незламний»). Віднесення конструктів до когнітивних та моральних відбувалося на основі аналізу їх семантичного значення для цієї групи досліджуваних.

Наприклад, «адаптивний» тлумачиться як «людина, яка здатна пристосовуватися та жити в різних умовах, користуватися лише наявними речами», «здатність підлаштовуватися», «можливість досягати цілі не дивлячись на перешкоди, а навпаки користуючись ними», «людина, які вміє добре адаптуватися до обставин, що виникли може прожити довше, вона менше сподівається на позитивні зміни та просто живе своє життя, вдосконалюючи його по-мірі можливості»; конструкт-якість «незламний» досліджувані пояснюють як: «волевиявленість людини, чіткість її переконань, прогнення досягти свого за будь-яку ціну», «складність внутрішньої сили, що допомагає рухатися в перед попри все», «прагнення вистояти непоступившись».

Показники кореляційних і семантичних зв'язків між аналізованими конструктами свідчать про їх взаємовиключеність.

Конструкти-якості «адаптивність» (0,73) та «незламність» (-0,73) корелюють на рівні $r = -0,29$, що свідчить про слабкий обернений зв'язок та їх взаємовиключність. Це свідчить про те, що юнаки, вважають, що військовослужбовцю з міцною і стійкою життєвою позицією буде важко пристосовуватися до різких негативних змін ситуації, або ж цілковитої стабільності відмінно від військовослужбовців, що здатні виживати й пристосовуватися до інших від звичайного життя умов. Варто зауважити, що конструкт-якість «адаптивність» позитивного полюсу, а, отже, досліджуванні включають цей конструкт до переліку особистісно-важливих цінностей.

Загалом, у структурі уявлень сучасної молоді, зокрема, юнаків про військовослужбовця значимими є особистісні характеристики з діяльнісним змістом («професіонал») та ті, які стосуються когнітивних процесів («адаптивний»).

Не увійшли до значимих особистісні характеристики з моральнісним («мужній», «незламний»), ті, які стосуються когнітивних процесів («сильний», «кмітливий», «стресостійкий», «гнучкий», «адаптивний»).

Взаємозумовленими є такі конструкти-якості як «мужній» та «сильний»; «адаптивний» та «стресостійкий»; «сильний» та «стресостійкий»; «кмітливий» та «професіонал»; «кмітливий» та «гнучкий». Отже, військова людина має поєднувати в собі характеристики, що слугуватимуть їй надійним тилом в різних життєвих ситуаціях.

Взаємовиключними є такі конструкти-якості як «мужній» і «кмітливий», «мужній» і «гнучкий», «сильний» і «професіонал», «стресостійкий» і «гнучкий», «незламний» і «адаптивний», «кмітливий» і «стресостійкий».

Виявлена конфліктна неузгодженість між виділеними конструктами ймовірно пов'язана з усвідомленням юнаків реальних та бажаних якостей військовослужбовців. Тому такі якості як «мужній», «незламний», «сильний», «кмітливий», «стресостійкий», «гнучкий», «адаптивний» виступають швидше як

ідеальний, бажаний образ військовослужбовця, який хотіли б бачити респонденти. Ці характеристики майже неможливо мати одній людині, в тому числі групі людей.

Взаємовиключність окремих конструктів-якостей також є ознакою того, що представники сучасної молоді (юнаки) вважають, що чим більше розвиненими є професіоналізм та вміння адаптуватися, тим менш значимими та вирішальними для військового є інші якості. Іншими словами, військовослужбовцю необхідно вміти діяти відповідно до опанованих професійних навичок, оперувати набутими під час навчання знаннями та вміло їх використовувати в залежності від ситуації, а також адаптуватися та вміти пристосовуватися до різних життєвих викликів.

3.2. Особливості семантичного простору уявлень сучасної молоді (курсантів) про військовослужбовців

В ході дослідження нами було виокремлено із загальної вибірки 15 юнаків, що є курсантами військових інститутів та училищ для кращого розуміння в їх свідомості образу військовослужбовця, порівнянні та узагальненні результатів.

У результаті факторного аналізу методом головних компонент виділилося 3 фактори, які пояснюють 72,4 % дисперсії (рис. 3.2.).

Основу першого фактору (26,7% дисперсії) складають конструкти негативного полюсу «впевненість» (-0,79) та «відповідальність» (-0,69) та конструкти позитивного полюсу «цілеспрямованість» (0,85) та «стресостійкість» (0,68). Враховуючи семантику виокремлених конструктів, можна назвати цей фактор як – «впевненість-цілеспрямованість».

На основі аналізу змістового наповнення виокремлених конструктів – якостей їх можна віднести до *індивідуальних* («цілеспрямованість», «впевненість», «відповідальність», «стресостійкість»). Віднесення конструктів – асоціацій до зазначених категорій відбулося на основі їх семантичного значення для цієї групи досліджуваних (курсантів).

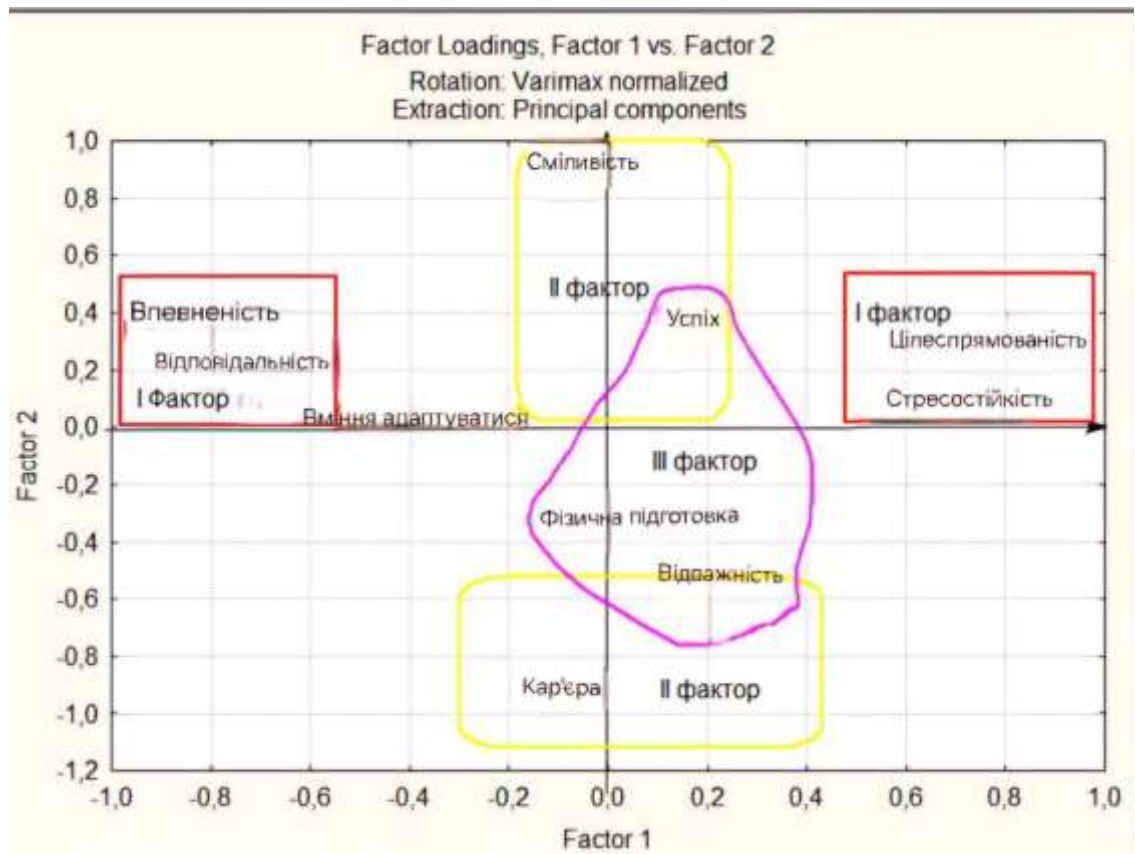

Рис 3.2. Факторно-семантичне поле уявлення про військовослужбовця у сучасної молоді (курсанти)

Наприклад, якість «цілеспрямованість» трактується як «бажання досягти мети», «коли не дивлячись на перешкоди, ти впевнено йдеш до цілі», «те, що допомагає рухатися далі не залежно від обставин»; зміст конструкту-якості «впевненість» включає такі складові: «коли чітко розумієш, що маєш робити, не сумніваєшся у правильності своїх рішень», «якість людини, що допомагає рухатися, чітко уявляти процес та результат роботи», «ти можеш бути впевненим, якщо знаєш, що не дивлячись на перешкоди ти зробиш максимум, що досягти бажаного»; «відповідальність» окреслюється так: «розуміння, що тільки від тебе залежить результат твоїх дій та діяльності», «відповідальна людина завжди готова понести покарання, якщо припустилася помилки», «ти можеш називати себе відповідальним, коли вчасно виконуєш доручення, а також якісно»; змістове наповнення якості «стресостійкість» тлумачиться так: «коли можеш діяти так само як і в звичайній ситуації, що не викликала б сумнівів», «це

можливість продовжувати свою роботу так само якісно, як зазвичай», «можливість без емоційно переносити критичні стресові ситуації», «холоднокровно, з холодною головою, не приймаючи близько до серця діяти в різних ситуаціях».

Показники кореляційних і семантичних зв'язків між аналізованими конструктами-асоціаціями свідчать про їх взаємозв'язок та взаємозумовленість. Зокрема, позитивного полюсу «цілеспрямованість» та «стресостійкість» корелюють на рівні $r=0,40$, що говорить про наявність помірного прямого зв'язку між даними конструктами та їх взаємозумовленість. Тобто, досліджувані вважають, що особистість, здатна досягати мети та яка вміє ставити перед собою цілі має бути стресостійкою.

Конструкти негативного полюсу «впевненість» та «відповідальність» корелюють на рівні $r=0,57$, що свідчить про наявність середнього оберненого зв'язку між даними конструктами та їх взаємовиключність. Негативна валентність цих конструктів-якостей («впевненість», «відповідальність») може певною мірою нівелювати значимість для досліджуваних цих суб'єктивних ознак військової людини. Або ж, окреслені конструкти-якості можуть виділятися як бажані, а не наявні якості військовослужбовця. Позитивна валентність конструктів «цілеспрямованість» та «стресостійкість» вказує на їх потенційну включність до системи цінностей особистості.

Конструкт позитивного полюсу «цілеспрямованість» та конструкти негативного полюсу «відповідальність» корелюють на рівні $r=-0,41$, «цілеспрямованість» та «впевненість» корелюють на рівні $r=-0,75$, що свідчить про наявність середнього та сильного оберненого зв'язку між даними конструктами та їх взаємовиключність. Тож, досліджуванні вважають, що цілеспрямована людина не завжди готова нести відповідальність за свої вчинки, а також не завжди може бути впевненою в правильності своїх методів та рішень при досягненні мети.

Конструкт позитивного полюсу «стресостійкість» та конструкти негативного полюсу «впевненість», «відповідальність» корелюють на рівні $r=-$

0,29 та рівні $r=-0,36$, що, відповідно, свідчить про наявність слабого оберненого зв'язку між даними конструктами-якостями та їх взаємовиключність. Тобто, для респондентів, впевнена та відповідальна людина може відмінно справлятися зі своєю роботою в звичайній ситуації, але може припускатися помилок, якщо ситуація критична, або виходить з під контролю.

Розташування на різних полюсах аналізованих конструктів-якостей свідчить про їх певну конфліктну неузгодженість між характеристиками «цілеспрямованість», «стресостійкість» з одного боку, та «впевненість», «відповідальність» з іншого. Ми припускаємо, що це пов'язано з усвідомленням бажаних характеристик, які хотіли б бачити в образі військовослужбовця представники сучасної молоді (курсанти).

Другий фактор (24,9 % дисперсії) складають конструкти – асоціації позитивного полюсу «сміливість» (0,86), «успіх» (0,29) та негативного полюсу «кар'єра» (-0,95), «відважність» (-0,66). Враховуючи семантику цих слів, можна назвати фактор – «розвиток».

На основі аналізу змістового наповнення виділені конструкти – асоціації можна віднести до *діяльнісних* («кар'єра», «успіх») та *індивідуальнісних* («сміливість», «відважність»). Віднесення конструктів відбувалося на основі аналізу їх семантичного значення для цієї групи досліджуваних.

До прикладу, «сміливість» трактується курсантами як «прийняття екстрених важливих рішень, виконання завдань, які понад можливостями людини», «зважаєшся на неможливі дії та не боїшся загинути», «готовність ризикнути в важких ситуаціях»; змістове наповнення конструкту – асоціації «успіх» окреслюється так: «краще вирішення ситуації ніж сподівався», «втілення та розвиток справ», «досягнення цілей з мінімальними втратами»; «кар'єра» розуміється як «підвищення по роботі», «досягнення у роботі», «отримання нового звання»; «відважність» трактується досліджуваними як «прийняття відчайдушних рішень незважаючи на те, що це може зашкодити тобі», «здійснення небезпечних подвигів».

Позитивна валентність конструктів-якостей вказує на його ймовірне включення до системи цінностей респондентів. Конструкти, що мають негативну валентність, слугують причиною появи кризових моментів та конфліктних утворень у структурі індивідуальної свідомості особистості.

Конструкти позитивного полюсу «сміливість» (0,86) та «успіх» (0,29) корелюють на рівні $r = 0,03$, що говорить про слабкий прямий зв'язок між ними. Конструкти негативного полюсу «кар'єра» (-0,95) та «відважність» (-0,66) корелюють на рівні $r = 0,58$, що свідчить про середній зв'язок між ними. Можемо припустити, що для досліджуваних людина, яка здатна на відважні вчинки швидше просуватиметься по кар'єрних сходах ніж інші. Так само, смілива людина скоріше стане успішною, через відсутність страху перешкод.

Разом з тим, показники кореляційних і семантичних зв'язків між деякими аналізованими конструктами свідчать про їх взаємовиключність. Таким чином, конструкти – асоціації «сміливість» (0,86) та «кар'єра» (-0,95), «відважність» (-0,66) корелюють на рівні $r = -0,74$ та $r = -0,46$. Конструкти – асоціації «успіх» (0,29) та «кар'єра» (-0,95), «відважність» (-0,66) корелюють між собою на рівні $r = -0,40$ та $r = -0,56$. Такі показники свідчать про сильний та помірний обернений зв'язок та взаємовиключність показників. Тобто, смілива людина не обов'язково може бути успішною в кар'єрі, займати високі посади. Респонденти вважають, що не завжди відвага приводить до успіху.

Розташування на різних полюсах проаналізованих конструктів-якостей свідчить про певну деструктивність в розумінні цінності цих якостей та характеристик.

Третій фактор (20,8% дисперсії) складають конструкт позитивного полюсу «відважність» (0,52) та конструкти негативного полюсу «успіх» (-0,89) та «фізична підготовка» (-0,88). Враховуючи семантику виокремлених конструктів, можна назвати цей фактор як – «відважність». На основі аналізу змістового наповнення виокремлених конструктивностей їх можна віднести до *індивідуальнісних* («успіх», «відважність», «фізична підготовка»). Віднесення

конструктів-асоціацій до діяльнісних відбувалося на основі аналізу їх семантичного значення для цієї групи досліджуваних (курсантів).

Таким чином, асоціація «відважність» тлумачиться досліджуваними як «прийняття відчайдушних рішень незважаючи на те, що це може зашкодити тобі», «здійснення небезпечних подвигів»; «успіх» розуміється як «краще вирішення ситуації ніж сподівався», «втілення та розвиток справ», «досягнення цілей з мінімальними втратами»; «фізична підготовка» розуміється як «напрацьована витривалість для виконання завдань», «міцне здоров'я та сила для подолання перешкод», «якщо в тебе погана фізична форма, ти не зможеш захистити себе, для військового це важливо, тому що не відомо в яких умовах ти опинишся і, як потрібно буде боротися за життя».

Показники кореляційних і семантичних зв'язків між аналізованими конструктами – асоціаціями свідчать про їх взаємозв'язок та взаємозумовленість. Зокрема, негативного полюсу «успіх» (-0,89) та «фізична підготовка» (-0,88) корелюють на рівні $r = 0,60$, що свідчить про наявність середнього прямого зв'язку між даними конструктами та їх взаємозумовленість. Тобто, на думку досліджуваних сильна, підготовлена до завдань людина швидше та краще справлятиметься з поставленими завданнями.

Конструкт позитивного полюсу «відважність» (0,52) та конструкти негативного полюсу «успіх» (-0,89), «фізична підготовка» (-0,88) корелюють на рівні $r = -0,56$ та $r = -0,25$, що говорить про наявність помірною оберненого зв'язку між даними конструктами та їх взаємовиключність. Інакше кажучи, досліджувані вважають, що відважна людина не завжди може досягнути успіху, приклавши навіть максимум зусиль. Також, людина з гарною фізичною підготовкою може бути неготовою проявити власну відважність в критичній ситуації.

Позитивна валентність конструкта-якості свідчить про його потенційне включення до системи цінностей людини. Конструкти-якості, що мають негативну валентність, можуть стати причиною появи кризових моментів та конфліктних утворень у структурі індивідуальної свідомості особистості.

Отже, у структурі уявлень сучасної молоді (курсантів) про образ військовослужбовця значимими є особистісні характеристики *індивідуальних* («цілеспрямованість», «сміливість», «стресостійкість»), які мають *діяльнісний зміст* («успіх»).

Взаємозумовленими є такі конструкти як «цілеспрямованість» та «стресостійкість», «впевненість» та «відповідальність», «стресостійкість» та «впевненість», «сміливість» та «успіх», «кар'єра» та «відважність», «успіх» та «фізична підготовка».

Взаємовиключними виявилися такі конструкти як «цілеспрямованість» та «відповідальність», «цілеспрямованість» та «впевненість», «стресостійкість» та «відповідальність», «сміливість» та «кар'єра», «сміливість» та «відважність», «відважність» та «успіх», «відважність» та «фізична підготовка».

Виявлена конфліктна неузгодженість між виділеними конструктами може бути пов'язаною з усвідомленням респондентів реальних та бажаних якостей образу військовослужбовця. Тому деякі конструкти-якості виступають як ідеальні, бажані характеристики, які хотіли б бачити опитувані в образі військової людини.

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного аналізу результатів емпіричного дослідження можна зробити такі узагальнення:

1. Аналіз психологічних особливостей уявлень про військовослужбовця у сучасної молоді, а саме юнаків, що здобувають військову освіту та юнаків, що навчаються іншим спеціальностям показав, що існує відмінність у розумінні та уявленні образу військової людини.

2. У структурі уявлень сучасної молоді, зокрема, юнаків про військовослужбовця значимими є особистісні характеристики з діяльнісним змістом («професіонал») та ті, які стосуються когнітивних процесів

(«адаптивний»). Не увійшли до значимих особистісні характеристики з моральнісним («мужній», «незламний»), ті, які стосуються когнітивних процесів («сильний», «кмітливий», «стресостійкий», «гнучкий», «адаптивний»). Взаємозумовленими є такі конструкти-якості як «мужній» та «сильний»; «адаптивний» та «стресостійкий»; «сильний» та «стресостійкий»; «кмітливий» та «професіонал»; «кмітливий» та «гнучкий». Тож, військова людина має поєднувати в собі характеристики, що слугуватимуть їй надійним тилом в різних життєвих ситуаціях. Взаємовиключними є такі конструкти-якості як «мужній» і «кмітливий», «мужній» і «гнучкий», «сильний» і «професіонал», «стресостійкий» і «гнучкий», «незламний» і «адаптивний», «кмітливий» і «стресостійкий».

3. Виявлена конфліктна неузгодженість між виділеними конструктами ймовірно пов'язана з усвідомленням юнаків реальних та бажаних якостей військовослужбовців. Окремі з цих характеристик майже неможливо мати одній людині, в тому числі групі людей. Взаємовиключеність окремих конструктив-якостей також є ознакою того, що представники сучасної молоді (юнаки) вважають, що чим більше розвиненими є професіоналізм та вміння адаптуватися, тим менш значимими та вирішальними для військового є інші якості. Іншими словами, військовослужбовцю необхідно вміти діяти відповідно до опанованих професійних навичок, оперувати набутими під час навчання знаннями та вміло їх використовувати в залежності від ситуації, а також адаптуватися та вміти пристосовуватися до різних життєвих викликів.

4. У структурі уявлень сучасної молоді (курсантів) про образ військовослужбовця значимими є особистісні характеристики *індивідуальних* («цілеспрямованість», «сміливість», «стресостійкість»), які мають *діяльнісний зміст* («успіх»). Взаємозумовленими є такі конструкти як «цілеспрямованість» та «стресостійкість», «впевненість» та «відповідальність», «стресостійкість» та «впевненість», «сміливість» та «успіх», «кар'єра» та «відважність», «успіх» та «фізична підготовка». Взаємовиключними виявилися такі конструкти як «цілеспрямованість» та «відповідальність», «цілеспрямованість» та

«впевненість», «стресостійкість» та «відповідальність», «сміливість» та «кар'єра», «сміливість» та «відважність», «відважність» та «успіх», «відважність» та «фізична підготовка».

5. Виявлена конфліктна неузгодженість між виділеними конструктами може бути пов'язаною з усвідомленням респондентів реальних та бажаних якостей образу військовослужбовця. Тому деякі конструкти-якості виступають як ідеальні, бажані характеристики, які хотіли б бачити опитувані в образі військової людини.

6. Образ військовослужбовця в розумінні сучасної молоді, а саме юнаків, що здобувають військову освіту та юнаків, що навчаються іншим спеціальностям значно відрізняється за обраними конструктами-якостями та їх розумінням. Юнаки-курсанти уявляють військову людину та наділяють її характеристиками, що частково властиві їм самим, вони більш тверезо оцінюють реальну картинку. Юнаки, що не пов'язані з військом омальовують образ військовослужбовця в більшості як вигаданий образ, що скоріше ідеальний ніж реальний.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічне дослідження психологічних особливостей образу військового у свідомості юнаків дає підстави сформулювати такі висновки:

1. Проблема образу є однією з фундаментальних у сучасній психологічній науці. Проблемою образу займалися вчені та мислителі починаючи з античних часів (Парменід, Платон, Арістотель, Емпірик, І. Кант, Б. Рассел та ін.) Розуміння феномену «образ» у філософії розкрито у двох напрямках: образ як пасивна копія об'єкту матеріального світу та образ як активне творче начало, результат опанування свідомістю людини світу.

У психології образ трактують як універсальну людську здатність, що формується у свідомості людини, є уявним (ментальним) утворенням сприйманого в навколишньому середовищі об'єкта. Образ здатний виникати як за допомогою сприйняття, так і з допомогою мріяння. Мисленні образи можуть спричиняти ефекти, спричинені уявною поведінкою або досвідом. Образи утворюють унікальний для кожної людини «образ світу», що містить у собі знання про світ, про свою індивідуальність та ідентичність, діяльність та інше.

2. Період зрілої юності характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку. Юність – це період, під час якого розпочинається процес усвідомлення себе, активного формування Я-концепції, побудови ієрархії мотивів, актуалізації первинних життєвих перспектив.

Відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості, під час його особистість самовизначається в системі моральних цінностей, норм, принципів і правил поведінки у соціумі, усвідомлюється особиста соціальна відповідальність. Індивід зіштовхується з новими соціальними ролями і пов'язаними з ними вимогами.

Прийняття та розуміння соціальних ролей дозволяє зрозуміти юнаку, що вчинки іншої людини, її думки, почуття мають свої психічні детермінанти, що особистість має свій характер, систему цінностей та установок, і ця система має власну історію розвитку.

В зрілому юнацькому віці особливого значення набуває участь людини в суспільному житті, відбувається усвідомлення особистої громадянської відповідальності, формуються уявлення про те, якою має бути держава. У той же час відбувається формування світогляду, системи узагальнених понять, переконань, знань, цінностей, ідеалів, уявлень і подібне.

Розвиток свідомості дозволяє особистості розглядати ситуацію з різних кутів зору, оперувати гіпотетичними твердженнями, уявленнями. Таким чином, когнітивні орієнтації задовольняють потребу індивіда у формуванні змісту ідентичності, тому що серед кількох можливих, уявних зв'язків вона має обрати конкретний. Людина не здатна контролювати процеси свідомого і несвідомого, хоча підсвідоме є психічним процесом та має зв'язок з свідомістю.

Виходячи з цього розуміємо, що кожен образ – це продукт творення нашої свідомості. Свідомість особистості формує кожен образ надаючи йому характеристики (виразність, якість, інтенсивність, довготривалість), використовуючи раніше набутий досвід, цінності, стереотипи та установки.

3. Образ військового по-різному сформований на території країни не дивлячись на виконання військовими свого обов'язку захисту країни та співвітчизників. Психіка формує психічні образи впродовж всього життя людини, тому це впливає на сприйняття та відтворення спогадів пов'язаних з певним образом.

Вивчення формування суб'єктивного образу військовослужбовця у свідомості юнаків є важливим, оскільки це може сприяти покращенню сприйняття цієї діяльності, а також взаємодії між військовими та юнаками і навпаки, допомогти подолати стереотипи та існуючі упередження, підвищити морально-психологічне забезпечення військовослужбовців та допомогти в процесі подальшої адаптації військових до мирного життя.

Розуміння формування образу військового у свідомості юнаків може стати в нагоді під час комунікації, інформаційної роботи з населенням під час воєнних дій. Така співпраця зможе підвищити ефективність інформаційної роботи, якість взаємодії, формування громадянської позиції.

4. Образ військового в першу чергу розуміється через призму соціальних уявлень та очікувань щодо нього, особисті характеристики та якості, якими має володіти представник цієї професії. Найбільш вагомий вплив здійснює зовнішність, а саме форма українського військового. Наступний важливим елементом ідентифікації слугує державна мова. Ще одним із важливих факторів формування образу військового є особистісні риси характеру. Окремого значення набула незламність українського військового. Український військовий насамперед асоціюється як патріот своєї країни, який готовий стати на захист країни ризикуючи власним життям.

Образ військового містить таку рису, як порядність, що розуміється як дотримання нормативно-правових актів, постанов, законів України, розпоряджень від Міністерства оборони, міжнародних стандартів ведення бойових дій, Кабінеті міністрів, а також розпоряджень місцевого командування.

Образ українського військового достатньо складне та багатогранне явище, формування якого пов'язане з різними факторами (культура, національні особливості, історія, соціальне та політичне середовище і т.п.). Основою образу військового стали професійні навички, якості, а також моральні, культурні, етичні цінності на яких заснована поведінка та сприйняття українського військовослужбовця як представника професійної групи та громадянина.

Образ – психологічне явище, що має просторову організацію та часову динаміку. Він чуттєвий за своєю формою, але за змістом може бути чуттєвим або раціональним. Для суб'єкта образ є найбільш важливим компонентом дій, який орієнтує його в конкретній ситуації, скеровуючи на досягнення мети і розгортаючи дію в просторі і часі. Існує три рівні психічного відображення на основі яких вивчається образ: сенсорно-перцептивний, рівень уявлень, вербально-логічний. При формуванні образу військового задіяні когнітивні та емоційно-ціннісні процеси, через одночасний вміст певних значень (уявлення, знання) та відношень (почуття, емоції).

5. Дослідження образу військового у свідомості юнаків проводилося впродовж 2024 року у форматі онлайн. Загальна вибірка складала 45 осіб віком

від 17 до 23 років (30 з яких представники сучасної молоді – юнаки, що навчаються за різними освітніми програмами та 15 – юнаки, що навчаються у військових училищах, інститутах). Для отримання емпіричних даних використаний спрямований асоціативний експеримент із подальшим застосуванням факторної стратегії дослідження. Дослідження проведено з використанням асоціативного експерименту та подальшим факторним аналізом за допомогою комп'ютерної програми Statistica 6.0.

6. Аналіз психологічних особливостей уявлень про військовослужбовця у сучасної молоді, а саме юнаків, що здобувають військову освіту та юнаків, що навчаються іншим спеціальностям показав, що існує відмінність у розумінні та уявленні образу військової людини.

Юнаки-курсанти уявляють військову людину та наділяють її характеристиками, що частково властиві їм самим, вони більш тверезо оцінюють реальну картинку. Юнаки, що не пов'язані з військом омальовують образ військовослужбовця в більшості як вигаданий образ, що скоріше ідеальний ніж реальний.

Сучасна молодь (юнаки) вказали значимими характеристиками військовослужбовця з діяльнісним змістом («професіонал») та ті, які стосуються когнітивних процесів («адаптивний»). Взаємозумовленими є такі конструкції як «мужній» та «сильний»; «адаптивний» та «стресостійкий»; «сильний» та «стресостійкий»; «кмітливий» та «професіонал»; «кмітливий» та «гнучкий».

Юнаки-курсанти виділяють характеристики *індивідуальні* («цілеспрямованість», «сміливість», «стресостійкість»), які мають *діяльнісний зміст* («успіх»). Взаємозумовленими є такі конструкції як «цілеспрямованість» та «стресостійкість», «впевненість» та «відповідальність», «стресостійкість» та «впевненість», «сміливість» та «успіх», «кар'єра» та «відважність», «успіх» та «фізична підготовка».

Дослідницькими перспективами є подальше вивчення психологічних особливостей образу військового у свідомості юнаків та систематизація отриманих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаєв Н. А., Дикун В. Г., Чорний В. С. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України. Підручник: Частина 1. Бровари, 2020.
2. Алещенко, В. (2016). Психологічні умови формування іміджу майбутнього офіцера Збройних сил України. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки. No1, 5-18. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_pn_2016_1_3.
3. Артемова О.І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах . Освіта регіону. №1 від 3.2010. С. 97-101.
4. Бандура О. Самоактуалізація як механізм формування інтегрованого стилю життя особистості. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник; за ред. Н. Софій, І. Єрмаков, та ін. К.: Контекст, 2000. С. 236-238. 2.
5. Беліченко, Л. О. (2023). Міжнародний досвід формування іміджу офіцера Вісник Національного університету оборони України. 1 (71).
6. Беліченко, Л. О. (2023). Формування позитивного іміджу фахівця: ознаки, механізми та технології. Вісник Національного університету оборони України. 2 (72). С.12-20.
7. Бех І. Д. Самореалізація особистості як визначальний чинник її життєдіяльності. Багатовимірність особистості: теорія, психодіагностика, корекція : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. семінару з міжнар. участю, (м. Полтава, 23 березня 2017 р.) / ред. колегія: С. Д. Максименко, М. І. Степаненко, С. М. Шевчук, Н. В. Сулаєва, К. В. Седих, В. Ф. Моргун (відп. за випуск). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. С. 31–36. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7947/1/10.pdf> / (дата звернення : 13.03.2019).
8. Бондаренко О. Ф. Основи психології. Освіта України. 2009
9. Братаніч Б.В., Ільченко І.Г. Самоактуалізація особистості та освіта. Філософські облеми освіти. 2011. №2. С. 13-20.

10. Варій М.Й. Військова психологія і педагогіка: За заг. ред. М.Й.Варія. – Львів, Вид-во “Сполом”, 2003. С. 13-23.
11. Варій М.Й. Загальна психологія: навч. Посібник. Для студ. психол. і педагог, спеціальностей. - Львів: Край, 2005.
12. Васютинський В.О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства . Проблеми загальної та педагогічної психології : 36. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2006. Вип. 6. С. 40-45
13. Васютинський В.О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства . Проблеми загальної та педагогічної психології : 36. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2006. Вип. 6. С. 40-45
14. Васянович Г.В. Основи психології. Київ: Педагогічна думка. 2012. 144 С. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9961/1/%D0%92%D0%B0%D1%81%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%282%29.pdf>
15. Вікова психологія. За ред. Г. С. Костюка. - К.: Рад. шк., 1976. -269 с.
16. Вільчинська Т. Вербалізація бінарної концептуальної опозиції «захисник – ворог» (на матеріалі газетних текстів). Медіапростір. 2017. Вип. 10. С. 59-65.
17. Гарасимів Т. З., Базарник Б. І. Самореалізація як соціальний розвиток особистості. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 837. С. 218–223. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_37 / (дата звернення : 26.06.2019).
18. Гордієнко М.Г. Психологічний аспект визначення дорослості /М.Г. Гордієнко // Наукові записи [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки. – 2012. - № 2. – С.11 – 14.
19. Губенко І.Я. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування. К., 2013. 296 с.
20. Дроздовский, Я. П., Ярош, В. В. Проблеми формування і розвитку бренду України на міжнародній арені. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 22, частина 1. 2018. С.106-109.

21. Каленич В. Моделювання образу чоловіка на сторінках чоловічих глянцевиx журналів. Світ соціальних комунікацій. Київ : КиМУ, ДонНУ, КПУ, 2013. Т. 9. С. 59-62.
22. Ковальська Г. О. Образ ідеального військовослужбовця в уявленні мобілізованих солдат. *Науковий Вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. С. 67-71.
23. Коkun О. М. Психофізіологія: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
24. Кравець Т. Стереотипи зовнішності чоловіка в українській мовній картині світу: гендерний фактор (на матеріалі мас-медійних текстів). Мова і культура. 2013. Вип. 16, Т. 6. С. 221-228.
25. Крушельницька Я. В. К 84 Фізіологія і психологія праці: Підручник. К.: КНЕУ, 2003. 367 с. [http:// studentsbook.com.ua/](http://studentsbook.com.ua/)
26. Левченко Т.І. Мотивація суб'єкта в різних видах діяльності. Київ.: Нова книга, 2011. 448 с.
27. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. Вид. 2-ге переробл., доп. / К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
28. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
29. Максименко С.Д. Структура особистості: теоретикометодологічний аспект дослідження. Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / за ред.. С.Д. Максименка. Нора-прінт, 2004. Вип. 24. С. 3-15.
30. Маноха І.П. Професійний потенціал особистості: досвід онтологічного дослідження. Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 1993. 22 с.
31. Митцева, О. С. Професійний імідж фахівця: суть, функції, структура. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків. Вип. 59. 2018. С. 191-200.
32. Музика О.Л. Основні поняття суб'єктно-ціннісного аналізу розвитку особистості. Професійно-орієнтовані завдання з психології: Навчальний

посібник. За ред. О.Л. Музики. 3-тє вид., перероб. і доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. С. 465-500.

33. Музика О.Л. Ціннісна підтримка особистісного росту // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. –Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. №6 (30). Ч. II. С. 232-240

34. М'ясоїд П. А. Загальна психологія. К.: Вища школа, 1998.

35. Наумова Ю.С. Теоретичний аналіз проблеми візуально-семантичних образів у психології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова* . Серія 12: Психологічні науки. 2016. С. 123-130.

36. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія. Суми, 2007. 330 с.

37. Посмітна В. В. Комунікативна стратегія формування позитивного іміджу захисника в дискурсі військових і правоохоронних періодичних видань України *Лінгвістика*. 2013. № 1. С. 157-166. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ling_2013_1_23.

38. Райгородський Д. Практична психодіагностика. БАХРАР-М. 2001.664 с.

39. Руда Н. Л. Соціальний інтелект психолога як чинник професійної діяльності. *Науковий вісник МНУ ім. В. О.Сухомлинського*. Сер. : Психологічні науки. 2012. Т. 2. Вип. 9. С. 202–205

40. Савчин М. В. Вікова психологія. К : Академвидав, 2006. 360 с.

41. Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія. Академвидав, 2005. 202 с. URL: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/890/Savchin.pdf

42. Седих К.В. Міфологізація свідомості як ознака суспільнополітичної кризи. Проблеми сучасної психології: Збірник Наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка. 2015. Вип. 29. С. 626–635

43. Седих К.В. Міфологізація свідомості як ознака суспільнополітичної кризи. Проблеми сучасної психології: Збірник Наукових праць Кам'янець-

Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка. 2015. Вип. 29. С. 626–635

44. Сищук О. А. Інформаційно-психологічний компонент «гібридної» війни. Україна в системі змін парадигми світопорядку XX–XXI століть : тез. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 березня 2015 р.). К., 2015. С. 143–147.

45. Стандарти недискримінаційної реклами за ознакою статі: українська практика та міжнародний досвід: монографія. За заг. ред. І. В. Лирик Київ: ТОВ «Видавничий Будинок “Аванпост-прим”», 2011. 88 с.

46. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок : Філософсько-психологічні студії / [за заг. ред. В. О. Татенка]. Київ.: Либідь, 2006. С. 316-358.

47. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості . Київ.: Либідь. 2003. 376 с.

48. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості . Київ.: Либідь. 2003.376

49. Феноменологія морального розвитку особистості : детермінація, механізми, генезис : монографія. Під ред. Р. В. Павел-ківа, Н. В. Корчакової. Рівне : Волин. береги, 2009. 368 с.

50. Фурман А., Ковальова Т. Категорійна матриця взаємозв'язку образів суб'єктивної реальності і психологічних чинників само актуалізації дорослого. Психологія і суспільство. 2011. № 4. С. 42–51

51. Храбан Т.Є., Образ українського військового в інтернет-мемах. Молодий вчений. № 7 (59). 2018. С.439-445.

52. Чернявська Л. В. Соціальна відповідальність медіа в умовах Російсько-української війни. Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації, 2022 р., № 3 (51). С. 59–65.

53. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Х.: Прапор, 2016 640 с

54. Штепа О. Феномен особистісної зрілості. Соціальна психологія. 2005. № 1 (9). С.62-77

55. Шутько Д. О. Теоретичні підходи до вивчення проблеми професійної самоактуалізації особистості. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2014. Вип 24. С. 752-762
56. Ямницький В.М. Психологічні чинники життєтворення особистості в дорослому віці: автореф. дис. Докт.псих.наук: спец.19.00.07. Київ, 2015.220с.
57. Adler A. The individual psychology of Adler: a systematic presentation of selections from his writings / A. Adler, R. Ansbacher. New York: Basic Books, 1967. – 503 p.
58. Bem S. The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality. Yale University Press, 1993, 256 p.
59. Connell R. Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics. Cambridge : Polity Press, 142 p.
60. Freud A. The ego and the mechanism of defense. – №4.– 1946.
61. Goldsein K.The Organism. – Am. Bk. Co., 1939. – 342 д.
62. Goldstein K. Human nature in the light of psyschopathology. Cambridge, 1940.
63. Hedling E., Emil Edenborg E., Strand S. Embodying military muscles and a remasculinized West: influencer marketing, fantasy, and “the face of NATO”. Global Studies Quarterly. 2022. № 2, P. 1–12 URL: <https://academic.oup.com/isagsq/article-pdf/doi/10.1093/isagsq/ksac010/42804799/ksac010.pdf> (дата звернення: 29.02.2023).
64. Hjelle L. A. Current Research and Applications in Personality Theories / L. A. Hjelle. New York : Mc Graw-Hill, Inc., 1992. 156 p
65. Jung K.G. Gerhard Adler, R.F.C. Hull The Development of Personality. London, Routledge, 2014. 244 p. ISBN: 9781315725277
66. Kimmel M. The Gendered Society. New York : Oxford University Press, 472 p.
67. Lewin K. The dynamic theory of personality. – New-York. – London, 1935.

68. Maslow A. Self-actualizing and Beyond. Challenges of Humanistic Psychology. New York : Mc Graw-Hill, 1967. 156 p.
69. Maslow A. Synergy in the society and in the individual. Journal of Individual Psychology. 1964.P. 153–164.
70. Risman B. Gender Vertigo. American Families in Transition. New Haven : Yale University Press, 169 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Результати факторного аналізу особливостей уявлень образу військового у
свідомості сучасної молоді (юнаків)**

Таблиця 1.1.

Вихідна матриця представників сучасної молоді x якості військового

Досліджувані/яко сті притаманні військовослужбо вцям на думку юнаків	Мужній	Адаптивний	Сильний	Кмітливий	Стресостійкий	Волеб.ний	Незламний	Самовідданий	Професіонал	Гнучкий
Досл. 1	1	3	2	5	6	7	10	8	4	9
Досл. 2	3	1	5	6	2	4	10	8	8	7
Досл. 3	10	6	3	2	4	1	9	5	8	7
Досл. 4	4	7	5	6	3	8	2	1	9	10
Досл. 5	5	7	1	4	6	3	8	2	10	9
Досл. 6	10	4	9	5	2	1	7	3	6	8
Досл. 7	6	8	4	3	7	2	5	1	9	10
Досл. 8	9	10	8	2	7	4	3	6	5	1
Досл. 9	10	2	7	4	6	8	9	3	1	5
Досл. 10	6	4	1	2	8	7	9	5	10	3
Досл. 11	2	1	4	7	3	8	5	9	6	10
Досл. 12	7	5	2	3	1	4	10	8	6	9
Досл. 13	9	3	8	6	4	2	7	1	10	5
Досл. 14	6	10	8	2	7	5	3	4	1	9
Досл. 15	7	5	2	1	8	6	9	3	10	4
Досл. 16	6	4	3	8	2	7	1	5	10	9
Досл. 17	1	5	3	7	4	6	8	10	2	9
Досл. 18	3	7	1	6	5	2	4	8	10	9
Досл. 19	7	5	2	4	1	3	6	8	9	10
Досл. 20	6	7	3	8	5	4	1	9	2	10
Досл. 21	10	2	4	6	3	7	5	8	1	10
Досл. 22	10	5	7	2	8	4	9	3	1	6
Досл. 23	3	1	4	6	7	5	2	8	9	10
Досл. 24	10	3	5	1	2	6	4	7	8	9
Досл. 25	7	10	4	8	3	1	5	9	2	6
Досл. 26	2	10	9	4	5	6	8	1	3	7

Досл.27	8	5	3	4	7	2	6	9	10	1
Досл.28	9	2	10	6	8	3	4	1	5	7
Досл.29	9	7	4	3	5	6	2	10	1	8
Досл.30	10	2	5	6	1	4	8	3	7	9
Досл.31	3	7	1	4	6	2	5	8	9	10
Досл.32	1	5	2	8	3	4	7	6	10	9
Досл.33	6	7	1	4	5	10	2	3	9	8
Досл.34	10	3	5	2	1	4	7	8	6	9
Досл.35	8	7	4	10	5	1	3	6	9	2

Таблиця 1.2.

Факторні навантаження по конструктах

Variable	Factor 1	Factor 2	Factor 3
Мужній	-0,604344	0,327751	-0,288608
Адаптивний	0,025251	0,356779	0,738364
Сильний	-0,849623	0,165818	0,021298
Кмітливий	0,179215	-0,525720	0,278246
Стресостійкість	-0,001349	0,644366	0,375886
Волелюбний	-0,101058	-0,345038	-0,012903
Незламний	0,071326	0,248826	-0,735549
Самовідданий	0,284946	-0,508723	0,059680
Професіонал	0,729691	0,268258	-0,209608
Гнучкий	0,090687	-0,728878	0,005734
Expl.Var	1,757016	1,996788	1,436369
Prp.Totl	0,175702	0,199679	0,143637

Таблиця 1.3.

Показники інтеркореляцій між виділеними конструктами

Value	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative%
1	2,283382	22,83382	2,283382	22,83382
2	1,487992	14,87992	3,771374	37,71374
3	1,418799	14,18799	5,190173	51,90173

Таблиця 1.4.

Показники інтеркореляцій між виділеними конструктами

	Му жні й	Адапт ивний	Сил ьни й	Кміт ливи й	Стресос тійкість	Воле любний	Незла мний	Самові даний	Профе сіонал	Гну чки й
Мужній	1,00	-0,10	0,39	-0,36	-0,07	-0,23	-0,02	-0,22	-0,18	- 0,35
Адаптив ний	- 0,10	1,00	- 0,02	-0,13	0,25	-0,23	-0,29	-0,12	-0,13	- 0,16
Сильни й	0,39	-0,02	1,00	-0,07	0,07	-0,10	-0,04	-0,45	-0,44	- 0,21
Кмітлив ий	- 0,36	-0,13	- 0,07	1,00	-0,28	-0,11	-0,30	0,19	0,03	0,15
Стресос тійкість	- 0,07	0,25	0,07	-0,28	1,00	0,02	-0,05	-0,27	-0,07	- 0,44
Волелю бний	- 0,23	-0,23	- 0,10	-0,11	0,02	1,00	-0,11	-0,03	-0,20	0,19
Незлам ний	- 0,02	-0,29	- 0,04	-0,30	-0,05	-0,11	1,00	-0,11	-0,02	- 0,17
Самовід даний	- 0,22	-0,12	- 0,45	0,19	-0,27	-0,03	-0,11	1,00	-0,19	0,13
Професі онал	- 0,18	-0,13	- 0,44	0,03	-0,07	-0,20	-0,02	-0,19	1,00	- 0,09
Гнучки й	- 0,35	-0,16	- 0,21	0,15	-0,44	0,19	-0,17	0,13	-0,09	1,00

**Результати факторного аналізу особливостей уявлень образу військового у
свідомості сучасної молоді (курсантів)**

Таблиця 1.1.

**Вихідна матриця представників сучасної молоді (курсантів) x якості
військовослужбовця**

Досліджувані	Успіх	Цілеспрямован	Фізична	Кар'єра	Сміливість	Вміння адаптуватися	Впевненість	Відповідальність	Стресостійкість	Відважність
Досл. 1	7	5	2	1	8	6	9	3	10	4
Досл. 2	10	4	9	5	2	1	7	3	6	8
Досл. 3	6	8	4	3	7	2	5	1	9	10
Досл. 4	9	3	8	6	4	2	7	1	10	5
Досл. 5	3	1	5	6	2	4	10	8	8	7
Досл. 6	10	6	3	2	4	1	9	5	8	7
Досл. 7	9	10	8	2	7	4	3	6	5	1
Досл. 8	10	2	7	4	6	8	9	3	1	5
Досл. 9	4	7	5	6	3	8	2	1	9	10
Досл. 10	1	3	2	5	6	7	10	8	4	9
Досл. 11	10	2	7	4	6	8	9	3	1	5
Досл. 12	6	4	1	2	8	7	9	5	10	3
Досл. 13	1	3	2	5	6	7	10	8	4	9
Досл. 14	4	7	5	6	3	8	2	1	9	10
Досл. 15	5	7	1	4	6	3	8	2	10	9

Таблиця 1.2.

Внесок факторів у загальну дисперсію

Value	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative%
1	2,672777	26,72777	2,672777	26,72777
2	2,497214	24,97214	5,169991	51,69991
3	2,080600	20,80600	7,250591	72,50591

Таблиця 1.3.

Факторні навантаження по конструктах

Variable	Factor 1	Factor 2	Factor 3
Успіх	0,155638	0,294269	-0,890704
Цілеспрямованість	0,850692	0,250450	0,073176
Фізична підготовка	0,053968	-0,379294	-0,883465
Кар'єра	-0,125009	-0,952480	0,072388
Сміливість	-0,079223	0,869269	0,186159
Вміння адаптуватися	-0,367279	-0,038036	0,271418
Впевненість	-0,795813	0,270204	0,139343
Відповідальність	-0,699745	0,162079	0,280724
Стресостійкість	0,681139	0,044395	0,375215
Відважність	0,196710	-0,668680	2,211515
Expl.Var	2,533217	2,505859	0,221151
Prp.Totl	0,253322	0,250586	0,221151

Таблиця 1.4.

Показники інтеркореляцій між виділеними конструктами

	Успіх	Цілеспрямованість	Фізична підготовка	Кар'єра	Сміливість	Вміння адаптуватися	Впевненість	Відповідальність	Стресостійкість	Відважність
Успіх	1,00	0,07	0,60	-0,40	0,03	-0,37	-0,06	-0,41	-0,17	-0,56
Цілеспрямованість	0,07	1,00	-0,05	-0,35	0,18	-0,24	-0,75	-0,36	0,40	0,05
Фізична підготовка	0,60	-0,05	1,00	0,31	-0,45	-0,19	-0,37	-0,28	-0,36	-0,25
Кар'єра	-0,40	-0,35	0,31	1,00	-0,74	0,15	-0,18	-0,08	-0,08	0,58
Сміливість	0,03	0,18	0,18	-0,74	1,00	0,24	0,23	0,10	-0,10	-0,46
Вміння адаптуватися	-0,37	-0,24	-0,19	0,15	0,24	1,00	-0,03	0,09	-0,38	-0,02
Впевненість	-0,06	-0,75	-0,37	-0,18	0,23	-0,03	1,00	0,57	-0,29	-0,17
Відповідальність	-0,41	-0,36	-0,28	-0,08	0,10	0,09	0,57	1,00	-0,36	-0,19
Стресостійкість	-0,17	0,40	-0,36	-0,08	-0,10	-0,38	-0,29	-0,36	1,00	0,16
Відважність	-0,56	0,05	-0,25	0,58	-0,46	-0,02	-0,17	-0,19	0,16	1,00